MISKOLCI EGYETEM

GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

VEZETÉSTUDOMÁNYI INTÉZET

HARANGOZÓ ZSOLT

TÁRSADALMI INNOVÁCIÓ SZEREPE A VIDÉKI TÉRSÉGEK FEJLESZTÉSÉBEN

PH.D. ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

A DOKTORI ISKOLA NEVE:	**HANTOS ELEMÉR GAZDÁLKODÁS- ÉS REGIONÁLIS TUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**
A DOKTORI ISKOLA VEZETŐJE:	PROF. DR. SIKOS T. TAMÁS CSC, egyetemi tanár
TUDOMÁNYOS TÉMAVEZETŐ:	VERESNÉ PROF. DR. SOMOSI MARIANN, egyetemi tanár

MISKOLC

2023.

MISKOLCI EGYETEM

GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

HANTOS ELEMÉR GAZDÁLKODÁS- ÉS REGIONÁLIS TUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

HARANGOZÓ ZSOLT

TÁRSADALMI INNOVÁCIÓ SZEREPE A VIDÉKI TÉRSÉGEK FEJLESZTÉSÉBEN

PH.D. ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

MISKOLC

2023.

TARTALOMJEGYZÉK

1. Kutatási témaválasztás ... 3
1.1 Témaválasztás indoklása, aktualitása ... 3
1.2 Egyéni motivációm a téma kutatására ... 4
2. A kutatás folyamata ... 5
2.1 Kutatás hipotézisei és folyamata ... 5
2.2 Kutatás módszertana ... 6
3. Kutatás eredményei ... 9
3.1 Társadalmi innováció a szakirodalomban ... 10
3.2 Társadalmi innováció területi hatásai ... 13
3.3 Társadalmi innováció jelentősége az erőforrás hiányos településeken ... 15
3.4 A vizsgált szervezetek fenntarthatósága ... 18
3.5 Hálózati beágyazottság vizsgálata ... 21
4. A kutatás további irányai ... 28
Ábrajegyzék ... 29
Táblázatok jegyzéke ... 30
Irodalomjegyzék ... 31
A szerző publikációi ... 33

1. KUTATÁSI TÉMAVÁLASZTÁS

1.1 Témaválasztás indoklása, aktualitása

A hazai és a nemzetközi szakirodalom egyre nagyobb figyelmet szentel a társadalmi fenntarthatóság, a társadalmi innováció vizsgálatának, amelynek alapvető célja a szociális igazságosság elérése, a szegénység elleni küzdelem, a kirekesztés és a diszkrimináció felszámolása (Smuk 2020). A társadalmi innováció fókuszában a közösség igényeinek kielégítése áll, hangsúlyozva a helyi közösségek szintjén értelmezhető újító ötletek problémamegoldásban jelentkező társadalmi hasznát. A társadalmi innováció a műszaki- és technikai innovációkkal egymást erősítve alkalmas lehet a helyi közösségek szintjén megjelenő kihívásokra reagálni, a mindennapi problémákra megoldást találni. A társadalmi innovációnak különös jelentősége lehet a munkahely és jövedelem hiányos térségekben.

Disszertációmban ezért a társadalmi innovációk hátrányosabb helyzetű térségekre gyakorolt potenciális hatásaira, továbbá az innovációk által létrehozott szervezetek fenntarthatóságára koncentráltam.

A gazdaság és a társadalom releváns problémái, mint a munkanélküliség, a leszakadó térségek, fenntarthatóság olyan hosszútávú megoldásokat igényelnek, amelyek szükségessé teszik a társadalom szereplői közötti újszerű együttműködéseket. A társadalmi innováció változó hatásait az 1. ábra foglalja össze.

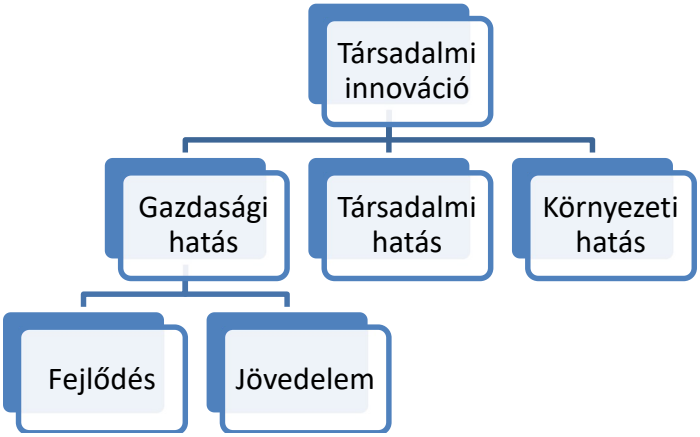

1. ábra
A társadalmi innováció hatásai
Forrás: saját szerkesztés

A társadalmi innovációnak számos közel azonos definíciója ismert. Értekezésemben abból indultam ki, hogy a társadalmi innováció „új vagy újszerű válaszokat ad egy közösség problémáira, növeli a közösség jólétét" (Kocziszky et al. 2017). A társadalmi innovációs folyamat főbb megjelenési területe (CRISES, 2012.) lehet:

- termék és/vagy technológia alapú társadalmi innovációs folyamat (pl.: munkavállalók bevonása);
- fogyasztókkal/felhasználókkal kapcsolatos társadalmi innovációs folyamat (fogyasztók ösztönzése, felelős fogyasztás ösztönzése);
- vállalkozásokon alapuló társadalmi innovációs folyamat (együttműködés, társadalmi felelősségvállalás);
- terület alapú társadalmi innovációs folyamat (közösségi fejlesztés).

Feladatomnak éreztem a társadalmi innovációval kapcsolatos megoldások áttekintését, rendszerezését mind a hazai, mind a nemzetközi környezetben. Ez lehetőséget biztosított annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy milyen eszközök állhatnak a rendelkezésre a fenntartható társadalmi innovációk megvalósításához.

Az innováció a gazdasági növekedés egyik mozgatórugója. Pozitív hatással van a vállalatok, ágazatok és nemzetek versenyképességére, növekedésére és foglalkoztatására. Ezért az 1980-as évektől a fejlett országokban a gazdaságpolitika kiemelten foglalkozik az innovációba történő beruházásokkal, különös tekintettel a magas hozzáadott értékű tevékenységekre (OECD 2003), ami a tudásintenzív iparágakba történő beruházások növekedéséhez, magasan képzett, jól fizetett munkahelyek létrehozásához vezetett.

Az innováció térbeli terjedésének iránya és sebessége eltérő. Lazonick és O'Sullivan (2000), valamint Mazzucato (2013) az EK 2020 intelligens, fenntartható és inkluzív növekedésre vonatkozó stratégiát tárgyalva azzal érvel, hogy az olyan időszakok, amelyeket az innovációba történő intelligens befektetés jellemez (például az 1990-es években), mégis miért eredményezték azt, hogy a területi egyenlőtlenségek ekkor nőttek a leggyorsabban. A szerzők az innováció három kulcsfontosságú jellemzőjét – bizonytalan, kollektív és kumulatív jellegét – vezetik be az innováció és az egyenlőtlenség közötti kapcsolat tanulmányozásában.

Egyes empirikus elemzések azt igazolják, hogy bizonyos esetekben az innovációba való beruházás és az értékláncban magasabb szintre lépés nem elegendő fenntartható növekedés biztosításához. A technológiai innováció magasabb aránya nem feltétlenül eredményez magasabb jólétet. Ezt igazolják az országos (Dosi és mtsai 2006), a regionális (Fragkandreas 2013) és az ágazati (Ejermo és mtsai 2011) kutatások és statisztikák egyaránt.

Néhány szerző rámutat az innováció romboló hatásaira (Buenstorf és mtsai 2013) és az „innováció sötét oldalára" (Pyka és Hanush 2013), amely a munkahelyek megsemmisítésével és a vagyon egyenlőtlen elosztásával kapcsolatos. Következésképpen a kutatók egyre inkább úgy vélik, hogy az új technológiák mellett más típusú innovációkra is szükség van, társadalmat jellemző problémák sokfélesége/összetettsége, a demográfiai tendenciák, az egyenlőtlenség, a strukturális munkanélküliség, a tudás intenzívebbé tétele és a globalizáció miatt (Lazonick és O'Sullivan 2000, Mazzucato 2013, Pyka és Hanush 2013, Stiglitz 2013).

1.2 Egyéni motivációm a téma kutatására

Korábbi oktatási és kutatási feladataim során alapvetően a műszaki innovációval, a vállalati innovációs folyamatok támogatásával, generálásával foglalkoztam. Az elmúlt években számos projekt megvalósításában vettem részt, amelyek a társadalmi innováció fogalmi kérdéseivel, lehetséges jó megoldásaival foglalkoztak. 2021-ben sikeresen elvégeztem a társadalmi innovációs menedzser képzést. Jelenleg pedig a TINLab projekt keretein belül a „Munka jövője, a jövő gazdasága társadalmi aspektusai" megnevezésű tematikus fórum facilitátoraként tevékenykedem és az egyik kutatócsoport tagjaként végzek a témakörben kutatásokat.

A téma iránti személyes érdeklődésemet erősítette az is, hogy egy leszakadó helyzetű régióban dolgozom, illetve egy ilyen területről származom, ezért az újszerű együttműködések és megoldások feltárása és ösztönzése gondolkodásomhoz közel áll. Munkám középpontjában a közösség igényeinek fenntartható kielégítése áll, hangsúlyozva a helyi közösségi szinten értelmezhető újító ötletek társadalmi hasznát.

2. A KUTATÁS FOLYAMATA

2.1 Kutatás folyamata és hipotézisei

Kutatásomban elemeztem a társadalmi innováció fogalmi megközelítésének sokszínűségét, a fogalom fejlődése során megjelenő különböző fókuszpontokat, a különböző típusok közötti kapcsolatokat. Ennek megfelelően foglalkoztam a társadalmi fenntarthatósággal és innovációval, mint a gazdasági fejlődés kulcselemeivel, meghatározó jelentőségű tényezőivel. Vizsgáltam a társadalmi innováció típusai közötti kapcsolatokat. Kutatásom logikai folyamatát a 2. ábra szemlélteti.

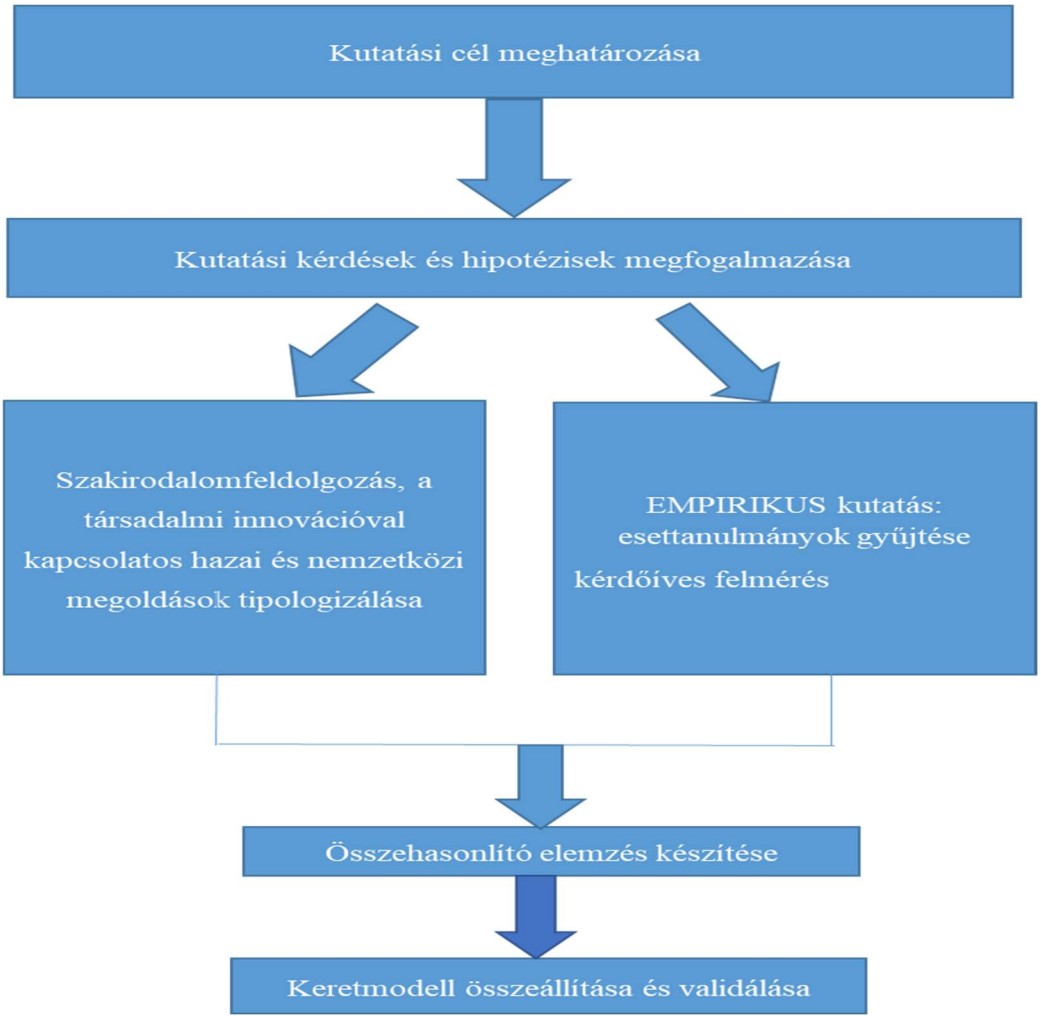

2. ábra
A kutatási keretmodell logikai lépései
Forrás: saját szerkesztés

A kutatási cél meghatározását követően fogalmaztam meg *kutatási kérdéseim:*

- Milyen kapcsolat értelmezhető a társadalmi fenntarthatóság és a társadalmi innováció között és ez milyen jellemzőkkel, tényezőkkel írható le?
- Milyen szerepe van a társadalmi innovációs tevékenységnek a vállalati szektorban, és ez hogyan kapcsolódik ezen szervezetek társadalmi felelősségvállalásához?

Hipotéziseim:

1. A társadalmi innováció szerepe alulértékelt a közgazdaságtani szakirodalomban: a társadalmi innováció relatíve új fogalom, amely alapvetően a társadalmi, gazdasági kényszer hatására került be a kutatói érdeklődés fókuszába.
2. A társadalmi innováció gazdasági jelentősége ma még csekély társadalmi jelentőségéhez képest. A felülről lefelé és az alulról felfelé generált innováció eltérő hatású.
3. A társadalmi innováció hozzájárul a vidéki térségek, települések fenntarthatósághoz.
4. Azoknak a társadalmi innovációknak hosszabb az élettartama, amelyek alapvetően alulról jövő kezdeményezésre jöttek létre.
5. A társadalmi innovációk eredményeit alkalmazó vállalkozások fenntarthatóságában meghatározó szerepe van a hálózati beágyazottságnak, a hálózati kompetenciáknak. Egy jó gyakorlatokra épülő, tudásmenedzselési modell támogatja a társadalmi jóllétet szolgáló együttműködéseket.

2.2 Kutatás módszertana

Vizsgálataim célját és az alkalmazott módszereket az 1. táblázat foglalja össze.

1. táblázat
A disszertáció hipotézisei és a bizonyításukra alkalmazott módszerek

	Hipotézis/kutatási kérdés	Módszer
1.	A társadalmi innováció relatíve új fogalom, amely alapvetően a társadalmi, gazdasági kényszer hatására került be a kutatói érdeklődés fókuszába.	szakirodalom kutatás PRIZMA módszerrel
2.	A társadalmi innováció gazdasági jelentősége ma még kisebb a társadalmi jelentőségéhez képest, de a fogalom a hazai gyakorlatban széles körben ismert. A felülről lefelé és az alulról felfelé generált innováció eltérő hatású.	szakirodalom kutatás és kérdőíves felmérés
3.	A vidéki, erőforrás hiányos települések, térségek esetében különös jelentősége van a társadalmi innovációnak.	gyakorlati példák elemzése, kérdőíves felmérés
4.	Azoknak a társadalmi innovációknak hosszabb az élettartama, amelyek alapvetően alulról jövő kezdeményezésre jöttek létre.	társadalmi innovációk elemzése
5.	A társadalmi innovációk eredményeit alkalmazó vállalkozások fenntarthatóságában meghatározó szerepe van a hálózati beágyazottságnak, a hálózati kompetenciáknak.	gyakorlati példák elemzése és kérdőíves felmérés

Forrás: saját szerkesztés

a) Téma szakirodalmi előzményeinek áttekintése

A szakirodalom feldolgozását PRISMA módszer segítségével végeztem. A rendelkezésre álló források rendszerezett áttekintésére szisztematikus szakirodalmi szűrést alkalmaztam. Ez a módszer lehetőséget ad a „részletes és alapos kutatómunkát követő átfogó szintézis

kritikus értékelésére" (Kamarási-Mogyorósy, 2015). Ennek folyamatát szemlélteti a 3. ábra.

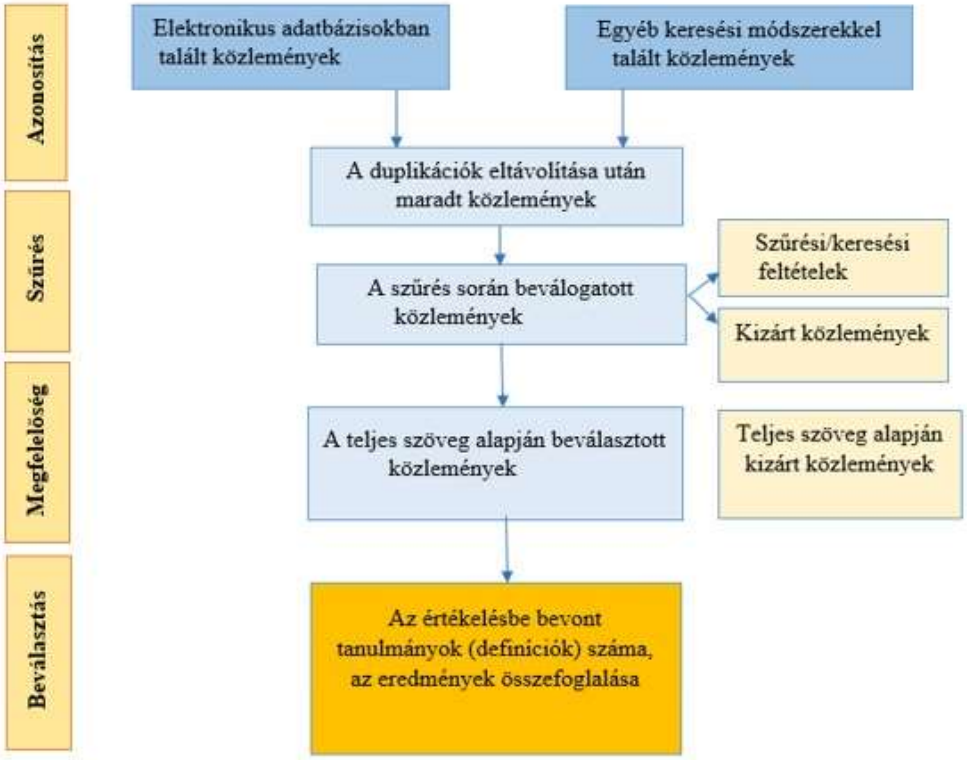

3. ábra
A téma irodalmi áttekintésének logikai folyamata (PRISMA ajánlás alapján)
Forrás: saját szerkesztés Moher et al., 2009 és Kamarási-Mogyorósy, 2015 alapján

A szakirodalom mellett fontosnak tartottam a társadalmi innovációval kapcsolatos hazai és nemzetközi tapasztalatok áttekintését, azok tipologizálását.

b) Empirikus vizsgálat módszertana

A strukturált szűrést követően empirikus vizsgálatot végeztem. A társadalmi innovációt megvalósító szervezetek körében végzett kutatásom célja az volt, hogy mintavételes képet adjon a társadalmi innovációt megvalósító hazai szervezetekről. Ennek érdekében a kutatás szintetizálta a társadalmi innovációk és gazdasági fejlődés közötti kapcsolat fogalmi megközelítéseit; adatokat szolgáltatott a társadalmi innovációt megvalósító szervezetekről, a ténylegesen működő és a csak adminisztratív értelemben létező, továbbá már megszűnt szervezetekről; gazdasági teljesítményükről, foglalkoztatási és gazdasági potenciáljukról, a területi és szektorális megoszlásukról és az általuk teremtett hozzáadott társadalmi értékekről.

További cél volt ezen szervezetek jogi formájának, tevékenységi profiljának, forrásszerzési és elosztási gyakorlatainak vizsgálata; tevékenységeik, eredményeik, kapcsolati rendszereik, jellemző alapítási indítékaik beazonosítása. A kutatás részét képezte továbbá a társadalmi innovációk nehézségeinek, főbb kockázati tényezőinek és sikerfaktorainak, fejlesztési területeiknek a feltárása.

A társadalmi innováció elméleti megközelítéseinek szintetizálása után szekunder és primer kutatásra került sor:

(1) *Szisztematikus szakirodalomkutatás és adatbázis elemzés* keretében egyrészt a társadalmi innováció és gazdasági fejlesztések kapcsolatát vizsgáltam meg a szakirodalom alapján, majd nyilvánosan elérhető adatbázisok (Civil Szervezetek Nyilvántartása, Központi Statisztikai Hivatal) adatai alapján a társadalmi innovációt megvalósító szervezetek sajátosságait elemeztem.

(2) *Fókuszcsoportos interjúkon* összesen 25 szervezet vezetője, képviselője mondta el véleményét a társadalmi innováció fogalma, társadalmi hatása, a szervezet forrásszerzési és nyereség-elosztási gyakorlata, eredményei, sikertényezői, valamint a jövőbeni fejlesztési lehetőségei kapcsán.

(3) *Kérdőíves felmérés* során társadalmi innovációt megvalósító szervezetek, intézmények megkérdezésére került sor a szervezet általános adatai, bevételek, ráfordítások, a társadalmi hozzáadott érték meghatározása és a működés értékelése területeken. A mintába 25 szervezet került.

A kérdőív hat nagy egysége összesen 83, többségében zárt kérdésre kereste a választ.

Elsőként a megszólított szervezetek általános jellemzőire voltam kíváncsi. Különösen az alapításkori és működési célokra, motivációkra. Ebben részben hat kérdésen keresztül mértem fel a szervezetek foglalkoztatási sajátosságait is.

A második kérdéscsoport a rendelkezésre álló nyilvános gazdálkodási adatok (közzétett beszámolók és eredménykimutatások) hátterét kívánta feltárni.

Ezt követően 23 kérdés segítségével mértem fel, a szervezetek miként ítélik meg működésük hatását környezetükre, tevékenységük társadalmi hozzáadott értékét.

A negyedik kérdéscsoport 8 kérdése a társadalmi innovációs szervezetek működési sajátosságaira vonatkozott.

A kérdések számát tekintve legnagyobb (30 db kérdés) ötödik fejezet arra kereste a választ, a társadalmi innovációs szervezetek hogyan határozzák meg a társadalmi innováció fogalmát, annak céljait, szereplőit, kihívásait, jelentőségét. Természetesen a COVID-19 okozta hatásokra is kíváncsi voltam.

A záró kérdéseim az anonimitás megőrzése mellett a válaszadó személyére vonatkoztak.

A megszólított szervezetek kérdéseimre online kérdőív kitöltésével, interneten keresztül adhattak választ, ami jelentősen megkönnyítette az adatok feldolgozását és elemzését a kutatás során.

c) A vizsgált mintában elemeztem a társadalmi fenntarthatóság, ezen belül a társadalmi felelősségvállalás, valamint a társadalmi innováció sajátosságait, kapcsolatait, illetve ezek hatásait. A kérdőív zárt és nyitott kérdéseket egyaránt tartalmaz. A szekunder információk elemzése, valamint az empirikus kutatás eredményeinek felhasználása segítségével összehasonlító elemzést végeztem két megye vonatkozásában. Célom továbbá a vizsgálati körben egy jó gyakorlatok tárának összeállítása, amit egy újszerű tudásátadási és -menedzselési modellbe kívánok integrálni. A jógyakorlat bemutatásának alapvető célja azon eszközök és módszerek beazonosítása, amelyek a korábbi, már ismert metodikákhoz képest eredményesebben valósítják meg a kitűzött célokat, amelyek bizonyíthatóan vagy már bizonyítottan hozzájárulnak az adott

szervezet minőségi színvonalának emeléséhez és más szervezet számára is átvehető példaként szolgálnak (Szabó és Nagy 2014.).

A társadalmi felelősségvállalás és a társadalmi innováció értékelésének szempontjai:

- fenntarthatóság,
- innovativitás,
- sikeresség,
- fejleszthetőség,
- adaptálhatóság,
- dokumentálhatóság,
- multiplikatív hatás.

A jó gyakorlatok összegyűjtését gátló tényezők közül a nem megfelelősen definiálható célkitűzéseket, a dokumentálhatóságot és a rendelkezésre álló információk hiányát és a nem meghatározott érintetti kört tartom a legkritikusabbnak.

A kutatásom tervezett eredménye egy olyan keretmodell összeállítása, amely módszertani segítséget biztosít a vizsgált szervezetek számára a fenntartható társadalmi innovációk generálására és ezáltal hozzájárulást a vizsgált régiók gazdaságfejlesztéséhez. A kialakítandó modell validálását is el kívánom végezni.

A megszólított szervezetek kérdéseimre online kérdőív kitöltésével, interneten keresztül adhattak választ, ami jelentősen megkönnyítette az adatok feldolgozását és elemzését a kutatás során.

3. KUTATÁS EREDMÉNYEI

Az innováció a gazdasági növekedés egyik mozgatórugója. Pozitív hatással van a vállalatok, ágazatok és nemzetek versenyképességére, kibocsátásának növekedésére. Ezért az 1980-as évektől a fejlett országokban a gazdaságpolitika kiemelten foglalkozik az innovációba történő beruházásokkal, különös tekintettel a magas hozzáadott értékű tevékenységekre (OECD 2003), ami a tudásintenzív iparágakba történő beruházások növekedéséhez, magasan képzett, jól fizetett munkahelyek létrehozásához vezetett.

Témám szempontjából kiemelésre érdemes, hogy Lazonick és a Mazzucato (2013) az EK 2020 intelligens, fenntartható és inkluzív növekedésre vonatkozó stratégiáját tárgyalva rámutat, hogy az olyan időszakokban, amelyeket az innovációba történő intelligens befektetés jellemez (például az 1990-es években) a területi egyenlőtlenségek tovább nőttek. A szerzők az innováció három kulcsfontosságú jellemzőjét – bizonytalan, kollektív és kumulatív jellegét – vezették be az innováció és az egyenlőtlenség közötti kapcsolat tanulmányozásában.

Egyes empirikus elemzések azt igazolják, hogy bizonyos esetekben az innováció és az értékláncban magasabb szintre lépés nem elegendő a fenntartható növekedés biztosításához. Ez azt mutatja, hogy a technológiai innováció magasabb aránya nem feltétlenül kapcsolódik a magasabb jóléthez. Ennek bizonyítékai az országos (Dosi és mtsai 2006), a regionális (Fragkandreas 2013) és az ágazati (Ejermo és mtsai 2011) szinteken egyaránt fellelhetők.

A szerzők ugyanakkor hangsúlyozzák az innováció potenciális romboló hatásait (Buenstorf és mtsai 2013), az „innováció sötét oldalát” (Pyka és Hanush 2013), amely a munkahelyek megsemmisítésével és a vagyon egyenlőtlen elosztásával kapcsolatos. Következésképpen a kutatók egyre inkább úgy vélik, hogy az új technológiák mellett más típusú innovációkra is

szükség van, társadalmat jellemző problémák sokfélesége/összetettsége, a demográfiai tendenciák, az egyenlőtlenség, a strukturális munkanélküliség, a tudás intenzívebbé tétele és a globalizáció miatt (Lazonick és O'Sullivan 2000, Mazzucato 2013, Pyka és Hanush 2013, Stiglitz 2013).

A társadalmi innováció új innovációs paradigma (Howaldt és mtsai 2016). Olyan innovációs folyamatot jelent, amely magában foglalja a szereplők és az érdekelt felek széles és dinamikus hálózatát, ahol a hagyományos szerepek eltűnnek vagy elveszítik súlyukat, és újak jelennek meg: a fogyasztók már nemcsak információt nyújtanak igényeikről; hanem aktívan részt vesznek új termékek, szolgáltatások vagy modellek kifejlesztésének folyamatában (Rosted és mtsai 2009). Ebben az értelemben a társadalmi innováció a kollektív teremtés folyamataként értelmezhető (Crozier és Friedberg 1995, Howaldt és mtsai 2016).

A társadalmi innovációt mind a kutatók, mind a politikai döntéshozók úgy tekintik, mint a fejlesztések fontos elemét, amely alkalmas a problémák és kihívások kezelésére (Howaldt és mtsai 2016, Moulaert és mtsai 2013, Mulgan 2006, Pyka és Hanush 2013).

A társadalmi-gazdasági cél: hozzájárulás az emberi szükségletek kielégítéséhez. Moulaert és MacCallum (2016, 21) úgy határozza meg az társadalmi innovációt, mint „a szolidaritás, a kölcsönösség és az egyesülés értékein alapuló társadalmi kapcsolatok innovációja”. Ezek az értékek magukban foglalják a tiszteletet, a különböző nézőpontokkal és meggyőződésekkel való empátiát, a különböző nyelvekre és kommunikációs módokra való nyitottságot, a toleranciát és a gondoskodást.

A társadalmi innováció hatással van a „gazdasági növekedésre, termelékenységre és piacracionális magatartásra”. Ezért a társadalmi innováció magában foglalhat egy olyan jövőképet, amely lehetővé teszi, hogy koncepciója „a növekedésorientált innováció negatív társadalmi következményeinek (egyenlőtlenség, kirekesztés, marginalizálódás) orvoslásaként” a technológiában és a vállalkozói szellem által vezérelt innovációs irodalomban a közelmúltig érvényesüljön.

3.1 Társadalmi innováció szakirodalomi megjelenése

H1: A társadalmi innováció relatíve új fogalom, amely alapvetően a társadalmi, gazdasági kényszer hatására került be a kutatói érdeklődés fókuszába. Definíciója alapvetően megfelel a Schumpeter által megfogalmazottaknak, kivéve talán az „alkotó rombolás” elvárását.

A témával kapcsolatos kutatások száma 2009 óta gyorsan nő (4. ábra). Ezeknek azonban csak kis százalékát teszik közzé közgazdaságtani kategóriába sorolt folyóiratokban, és még kevesebb tárgyalja a társadalmi innováció és a gazdasági fejlődés/növekedés közötti kapcsolatot (5. ábra).

4. ábra
Publikáció számának alakulása (1966-2021) – kumulatív értékek (db)
Forrás: saját szerkesztés

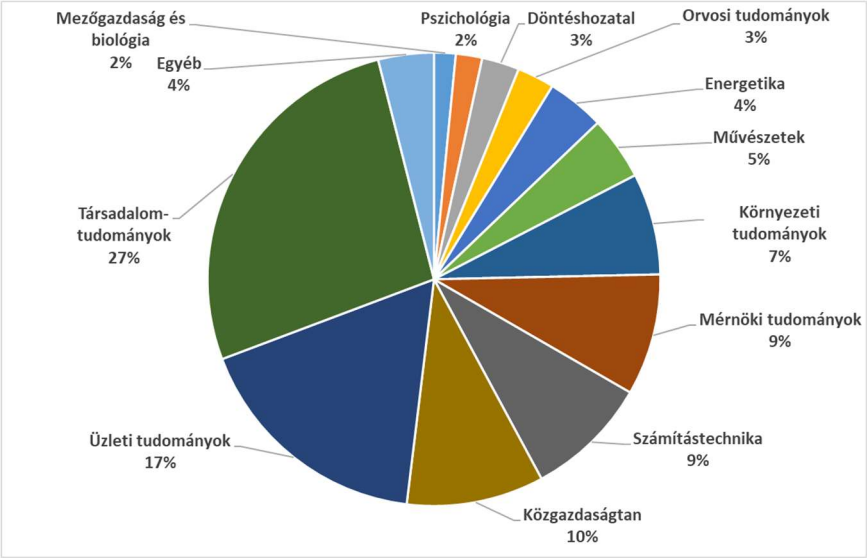

5. ábra
A társadalmi innovációval foglalkozó dokumentumok téma szerinti megoszlása (N=4632)
Forrás: saját szerkesztés

A vizsgált 169 szerző 97 ország 160 szervezetéhez kapcsolódik. A publikációk többségét az elmúlt 10 évben tették közzé. A legtöbbet idézett források legfőbb jellemzőit a 2. táblázat foglalja össze.

2. táblázat
A legidézettebb források a társadalmi innovációról

HIVATKOZÁS	IDÉZETEK SZÁMA ÖSSZESEN A SCOPUS-BAN	IDÉZETEK SZÁMA A SCOPUS-BAN ÉVENTE	KÖZ-GAZDASÁG-TAN?
Moulaert, F., és Nussbaumer, J. (2005). A társadalmi régió: a tanulási gazdaság területi dinamikáján túl. *Európai városi és regionális tanulmányok*, *12*(1), 45-64.	410	24	N
Winans, K., Kendall, A., és Deng, H. (2017). A körforgásos gazdaság koncepciójának története és jelenlegi alkalmazásai. *Megújuló és fenntartható energia vélemények*, *68,*825-833.	339	68	N
Perrini, F., Vurro, C., és Costanzo, L. A. (2010). A szociális vállalkozás folyamatalapú szemlélete: A lehetőségek azonosításától a társadalmi változások felskálázásán át San Patrignano esetében. *Vállalkozás és regionális fejlesztés*, *22*(6), 515-534.	150	13	I
Ellström, P. E. (1998). A szakmai kompetencia és képesítés számos jelentése. A *munka és az oktatás kulcsfontosságú képesítései* (3950). Springer, Dordrecht.	102	4	N
Manning, S., és Roessler, D. (2014). Ágazatközi fejlesztési partnerségek kialakítása: Hogyan alakítják az áthidaló ügynökök a projektprogramokat és a hosszabb távú szövetségeket? *Journal of Business Etikai*, *123*(3), 527-547.	52	7	N
Quiggin, J. (2006). Blogok, wikik és kreatív innováció. *Nemzetközi Kulturális Tanulmányok Folyóirata*, *9*(4), 481-496.	36	2	N
Ziegler R. (2010). Innovációk a cselekvésben és a létben: képességinnovációk a schumpeteri politikai gazdaságtan és az emberi fejlődés metszéspontjában. *Társadalmi Vállalkozási Folyóirat*, *1*(2), 255-272.	38	3	I
Fink, M., Lang, R., és Harms, R. (2013). Helyi válaszok a globális technológiai változásokra – ellentétben a szerkezetátalakítási gyakorlatokkal két vidéki közösségben Ausztriában. *Technológiai előrejelzés és társadalmi változás*, *80*(2), 243-252.	35	4	N
Draskovic, M., Milica, D., Mladen, I., és Chigisheva, O. (2017). A társadalmi és gazdasági fejlődés intézményi változásainak előnyben részesítése. *Journal of International Studies*, *10*(2).	33	7	I

Forrás: saját szerkesztés

A szakirodalomi elemzés azt igazolta, hogy a tanulmányok mintegy 40%-a elméleti jellegű. Itt a szerzők új kereteket, modelleket javasolnak a társadalmi innováció tanulmányozására. Ezen tanulmányok közül három néhány esetet mutat be a javasolt megoldás alkalmazásának szemléltetésére (pl.: Heinze és Naegele 2012). A legtöbb

tanulmány kvalitatív, leíró jellegű, egyetlen esetre összpontosít (pl.: Agostini és mtsai 2019), vagy több esetet hasonlít össze (pl.: Pradel-Miquel 2017). Ezekben a tanulmányokban számos adatgyűjtési technikát alkalmaznak, kombinálva azokat, hangsúlyt fektetve a mélyinterjúkra és a másodlagos adatok vizsgálatára (jelentések, weboldalak, adatbázisok, archívumok).

A tanulmányok a társadalmi innovációk széles skáláját ölelik fel különböző kontextusokban, mind a fejlett (pl.: Heinze és Naegel 2012, Soma és mtsai 2018) mind a fejlődő országok (pl.: Kapoor 2019, Prasad és Manimala 2018) esetében. Találhatunk a vidéki (pl.: Agostini és mtsai 2019, Antonaras és Kostopoulos 2017, Kapoor 2019) és városi kontextusokat vizsgálók is (pl.: Pradel-Miquel 2017).

Az általam vizsgált mintában csak két tanulmány említi, hogy a társadalmi változások a társadalmi innováció eredményei. Mindkét tanulmány a szociális vállalkozási folyamatokra összpontosít: Perrini és mtsai (2010: 529) kiemelik a „társadalmi értékteremtést és a tartós társadalmi változás elérését"; Ziegler (2010: 256) véleménye szerint a szociális vállalkozók „a társadalmi változás ügynökei".

Ez arra utal, hogy túl kell lépni a „gazdasági fejlődés társadalmi innovációs kérdései" típusú megközelítésen, ösztönözni kell a gazdasági folyóiratokban publikáló kutatókat a technológiai és a társadalmi innováció közötti kapcsolat alaposabb vizsgálatára. A közgazdászok tehát értékes eredményekkel járulhatnak hozzá a társadalmi innováció fogalmához és hatásainak tanulmányozásához.

T1: A társadalmi innováció fontos szerepet játszik a gazdasági fejlődés és a jólét előmozdításában. Kutatásom azt igazolja, hogy ennek ellenére a társadalmi innováció jelentősége a közgazdaságtudományi irodalomban alul reprezentált. Elemzéseim szerint ennek (többek között) az lehet az oka, hogy a téma kevésbé „látványos". Az innovációval foglalkozó szerzők figyelme napjainkban új témákra fókuszál (pl.: mesterséges intelligencia, elektronikus jegybankpénz, stb.). Az elmúlt évek eredménye ugyanakkor, hogy a témával foglalkozó szerzők azonosították azokat az alapvető társadalmi problémákat, amelyek kezelésére a társadalmi innovációk megoldást adhatnak. Ezzel egyidejűleg hazánkban is széles körben ismertté vált a fogalom, köszönhetően annak, hogy a hazai szakirodalom egyre több példát említ az alkalmazási lehetőségekre és eredményekre.

3.2 Társadalmi innováció kezdeményezése

H2: A társadalmi innovációk adott területi egységre gyakorolt hatása ma még szerény. Különbséget kell tenni azonban a felülről lefelé és az alulról felfelé generált innováció között.

A hátrányos helyzetű (munkahely, tőke, infrastruktúra, stb. hiányos) vidéki területek sajátos, komplex kihívásokkal szembesülnek, amelyek megoldását a társadalmi innováció segítheti. Ezek a kihívások földrajzi, valamint társadalmi és gazdasági adottságaikban különböznek egymástól (Benedek, 2020; Kocziszky – Szendi, 2021).

Az alulról építkező innovációk fontos tényezői a szociális feltételek javításának (pl.: jövedelem, foglalkoztatás, befogadás/elfogadás). A Gupta (2014) három különböző formáját azonosítja az alulról építkező innovációknak. Az első csoportba a helyben élők azon kezdeményezéseit sorolja, amikor a formális ágazati intézmények segítségét nem veszik igénybe. A második kategória magában foglal minden olyan innovációt, amelyet úgy terveztek, hogy az megfeleljen a gazdasági piramis alján élő emberek igényeinek. A

harmadik kategóriát képezik a nem kormányzati vagy civil szervezetek, a magánszemélyek, továbbá a helyben élőkkel együttműködő független szakértők vagy vállalatok által közösen kifejlesztett innovációk. Olyan innovációt valósítanak meg, amely „társadalmilag befogadható a helyi közösségek számára mind a szükséges a tudás, mind a folyamatok, mind az eredmények tekintetében" (Smith és mtsai, 2013,114. o.).

Kérdőíves felmérésemre válaszolók többsége szerint mind az alulról szerveződő, mind a felülről vezérelt folyamatok sikeresek lehetnek, ugyanakkor a válaszadók ötöde egyértelműen az alulról szerveződő társadalmi innovációt vélte előnyösebbnek (6. ábra).

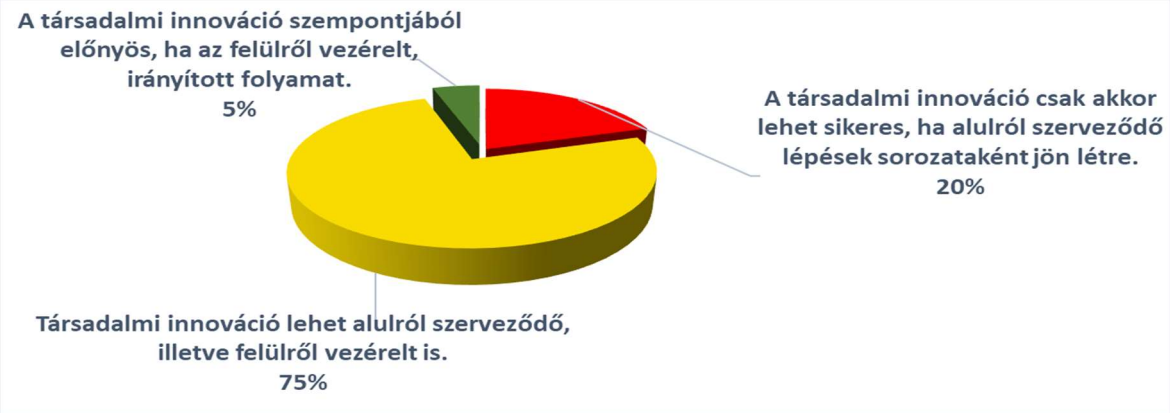

6. ábra
Eredményesnek tartott társadalmi innovációs kezdeményezések
Forrás: saját szerkesztés

A válaszadók és szervezeteik jellemzői közül a szervezet besorolása, illetve székhelyének település típusa szerint volt jelentősebb eltérés a fenntarthatóság és társadalmi innováció kapcsolatáról alkotott vélemények megoszlásában. Az eredmények alapján a települési hierarchiában a fővárostól a község felé haladva valamelyest polarizálódnak. A nem budapesti szervezeteket képviselők körében jelentősen magasabb azoknak az aránya, akik szerint csak az alulról szerveződő társadalmi innováció lehet sikeres, ezzel párhuzamosan a kisebb városokban, illetve községekben működő szervezeteket képviselő válaszadók körében magasabb azoknak az aránya, akik szerint a felülről vezérelt társadalmi innováció lehet sikeres (3. táblázat).

3. táblázat
Az előnyösnek tartott kezdeményezés a megkérdezett szervezet székhelye szerint

A társadalmi innováció szempontjából milyen szerveződési mód előnyös?	Település besorolása				Átlag
	Budapest	Megyei jogú város	Egyéb város	Község	
A társadalmi innováció csak akkor lehet sikeres, ha alulról szerveződő lépések sorozataként jön létre.	11%	24%	22%	23%	20%
Társadalmi innováció lehet alulról szerveződő, illetve felülről vezérelt is.	86%	72%	72%	67%	75%
A társadalmi innováció szempontjából előnyös, ha az felülről vezérelt, irányított folyamat.	4%	4%	6%	10%	5%
Összesen	**100%**	**100%**	**100%**	**100%**	**100%**

Forrás: saját szerkesztés

A megkérdezettek szerint az állam szerepe a közvetlen pénzügyi támogatás kapcsán a legfontosabb, legkevésbé pedig a helyi önállóság erősítése, az önszerveződés és az autonómia támogatása. Ezzel szemben az önkormányzatok szerepét a legfontosabbnak ez utóbbi területhez kötődően tartják, valamint az együttműködésben és a tevékenységek elősegítésében is fontos szerepet tulajdonítanak az önkormányzatoknak, míg a legkevésbé fontos terület számukra a közvetett szabályozókon keresztüli támogatás. Azonban a véleményeket összességében tekintve mindkét szereplő átlagosan inkább vagy nagymértékben fontos a különböző aktivitásokban, azaz a válaszadók minden felsorolt szempontot tekintve jelentős közigazgatási szerepvállalást várnak el mind a központi kormányzattól, mind pedig a helyi és megyei önkormányzatoktól.

T2: A társadalmi innováció célja összetett, holisztikus hatású. Kutatásaim azt igazolják, hogy érdemes különbséget tenni az alulról felefelé, illetve a felülről lefelé kezdeményezett folyamatok között. Az előbbit ugyanis az érintettek jobban a magukénak érzik, illetve úgy ítélik meg, hogy nagyobb a hatása a foglalkoztatásra, a kereslet és a kínálat alakulására, a munka világára (pl.: jövedelem, adó, egészségügyi, pszichés, stb.), a környezetre, továbbá a versenyszférára (pl.: beszállítói, munkaerőkölcsönzési, stb.). Ezzel szemben a felülről kezdeményezett innovációtól nagyobb támogatást remélnek.

3.3 Társadalmi innováció jelentősége az erőforrás hiányos településeken

H3: Az erőforrás hiányos települések, térségek általában halmozottan hátrányos helyzetűek, ezért esetükben különös jelentősége van a társadalmi innovációnak.

Vizsgálatomba bevont társadalmi innovációt megvalósító szervezetek területi és jogi forma szerinti sajátosságai az alábbiak voltak:

(1) Területi megoszlás: a szervezetek székhelye alapján az egyes régiók megoszlása a következő: Dél-Alföld (32%), Dél-Dunántúl (4%), Észak-Alföld (4%), Észak-Magyarország (52%), Közép-Dunántúl (0%), Közép-Magyarország (8%), Nyugat-Dunántúl (0%) (18- ábra).

(2) Jogi forma szerinti megoszlás: a mintába került szervezetek 16 százaléka egyesület volt, 28 százalékuk szociális szövetkezet, 16% nonprofit kft. 20% alapítvány, 16% egyéb nonprofit szervezet, és további 4% egyéb kategóriát képviselt. Ez alapján a minta jól reprezentálja az egyesületeket, egyéb nonprofit szervezeteket és a nonprofit kft-ket, a szociális szövetkezetek 12 százalékkal felülreprezentáltak.

4. táblázat
Vizsgált települések fontosabb jellemzői

Település neve	Település típusa	Lakónépesség száma 2021.01.01-én (fő)	Munkanélküliek aránya 2022.05.hó (%)	Felsőfokú végzettségűek aránya 2019 (%)	65 év felettiek aránya 2019 (%)
Abaújszántó	kisváros	2841	10,76	7,25	16,61
Abod	község	156	10,78	4,49	37,82
Békésszentandrás	nagyközség	3403	2,67	11,34	21,86
Békésszentandrás - Furugy	**	32	**	6,25	68,75
Boldva	község	2248	10,37	6,09	12,14
Budapest	főváros	1723836	1,49	27,13	0,00

Edelény	kisváros	9209	8,37	10,01	18,40
Hernádszentandrás	község	445	16,73	2,47	15,06
Heves	kisváros	9999	10,25	10,06	18,70
Kecskemét	nagyváros*	109651	2,93	17,91	15,31
Mályi	nagyközség	4157	4,68	17,20	12,70
Miskolc	nagyváros*	150695	4,55	20,13	19,85
Nagykanizsa	középváros*	45428	4,41	14,37	18,38
Nagykőrös	középváros	23424	4,23	9,75	17,61
Öcsöd	nagyközség	3024	4,43	4,56	23,05
Szarvas	kisváros	15248	2,92	15,60	21,93
Szolnok	középváros*	69725	4,09	20,48	18,00
Országos átlag			**3,69**		

Forrás: saját szerkesztés NFSZ és KSH alapján

* megyei jogú város

** önálló önkormányzattal nem rendelkező tanyás település

A vizsgált szervezetek alapításának indítékai

A társadalmi innovációt megvalósító szervezetek alapításának indítékai között a választ adók leggyakrabban (94%) valamilyen közösségi cél megvalósítását említették. Emellett az érintettek bevonása (85%), társadalmi problémák megoldása (83%), a közjó támogatása (81%) és a fenntartható fejlődés elősegítése (80%) fogalmazódott meg célként. A társadalmi innovációk 20%-a több településre vagy kistérségre is kiterjed, míg közel 18%-uk országos hatókörrel rendelkezik. A társadalmi innováció hatóköre alapján a többség megyei, esetleg régió szintű, kevesebb, mint 10 százalékuk rendelkezik nemzetközi hatókörrel.

A szervezetek többségének (62%) egyetlen tulajdonosa van, és ez belföldi jogi vagy magánszemély, 17% rendelkezik két tulajdonossal és mindössze 1% kettőnél többel. A két tulajdonossal rendelkező szervezetek 70%-ában belföldi magánszemély és az önkormányzat, 15%-ában belföldi jogi személy és belföldi jogi személyiségű társaság, míg 10%-ában belföldi jogi személyiségű társaság és önkormányzat a tulajdonos. A kettőnél több tulajdonossal rendelkező szervezetekben belföldi magánszemély, belföldi jogi személyiségű társaság és az önkormányzat a tulajdonos.

Foglalkoztatási gyakorlat

A vizsgált szervezetekben jelentős többségben vannak a női alkalmazottak (63%). Korcsoport tekintetében a legtöbb foglalkoztatott (60%) a 25-49 éves, közel negyede 50-64 év közötti, 10%-a 16-24 éves, csak 3%-uk a 65 év feletti.

A legtöbben teljes munkaidőben dolgoznak (69%). A részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya csupán 20%, bár még ez is meghaladja az országos átlagot. Az alkalmazottak döntő hányada (65%) munkaviszonyban dolgozik. Az atipikus foglalkoztatási formák (megbízási szerződés, közfoglalkoztatás, önkéntes munka, egyszerűsített foglalkoztatás, tagi munkavégzésre irányuló jogviszony) mindegyikének a gyakorisága 10% alatti.

A szervezetek többsége (86%) foglalkoztat teljes munkaképességűeket. 46 százalékuk foglalkoztat a munkaerőpiacon hátrányos helyzetű munkavállalókat (7. ábra).

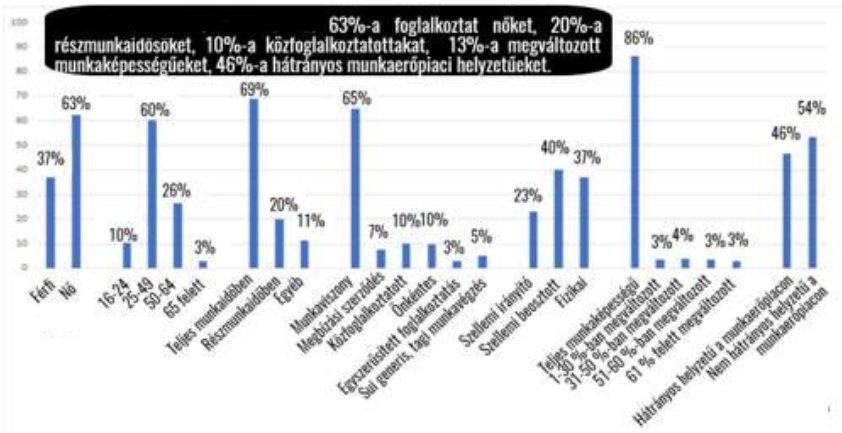

7. ábra

A társadalmi innovációt megvalósító szervezetek foglalkoztatási gyakorlata

Forrás: saját szerkesztés

Bevételek alakulása

A vizsgált szervezetek esetében meghatározó volt az alap- illetve közhasznú tevékenységből származó bevétel (29%-tól 58%-ig terjed). Ez alól Dél-Alföld kivétel, ahol a központi állami támogatás volt 2021-ben a döntő bevételi forrás, az alap- illetve közhasznú tevékenység bevétele csak 18% volt. A központi állami támogatás aránya Dél-Alföldön 47% volt, míg a legkisebb arányú Észak-Alföldön (8%). A pályázati támogatás mértéke 12% (Dél-Alföld) és 23% (Észak-Magyarország) között szóródott. Az önkormányzati támogatás mértéke a legalacsonyabb Dél-Dunántúlon volt (1%), míg a legmagasabb Közép-Magyarországon (11%). A vállalkozási bevétel Észak-Alföldön mindössze 2% volt, míg Dél-Alföldön elérte a 5 százalékot, a legmagasabb pedig Közép-Magyarországon volt (15%). A tagdíj bevétel 0% és 12% között, a belföldi magán támogatás 0 és 9% között szóródott. A bevétel regionális összetételét a 8. ábra mutatja. Az alap- illetve közhasznú tevékenység, valamint a vállalkozási tevékenység együttes bevétele Dél-Alföld esetén 21% és Észak-Magyarország esetén 43%.

8. ábra

A társadalmi innovációt megvalósító szervezetek bevételének összetétele régiónként

Forrás: saját szerkesztés

a) A társadalmi innovációk akcióterületei

A választ adók véleménye szerint a társadalmi innovációs projekthez kapcsolódó felmérések során leginkább a jelenség megismerésének és a mögötte meghúzódó okok azonosításának van fontos szerepe, a legkevésbé az eltérhető kutatási infrastruktúrának és

szolgáltatás feltérképezésnek. Az egyes területek fontossága különbséget mutat aszerint, hogy a megkérdezett tevékenysége mely területhez kötődik. A helyi fejlesztések, kormányzás, közszféra területéhez kapcsolódók a legtöbb témát kevésbé tartják fontosnak, a társadalmi jóllét és humán rendszerek területhez kötődők viszont a legtöbb témát fontosabbnak tartják az összes válaszadóhoz képest e területhez kapcsolódástól függetlenül.

Kutatásaim azt igazolják, hogy eltérő mértékben ugyan, de kimutathatók a társadalmi innováció előbbi területi hatásai a vizsgált településeken (9. ábra).

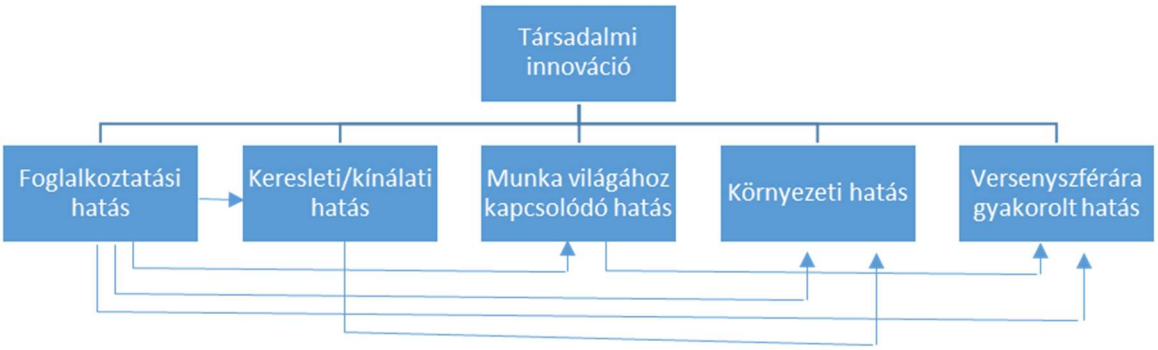

9. ábra
Társadalmi innováció potenciális területi hatásai
Forrás: saját szerkesztés

T3: Kutatásaim azt igazolják, hogy a társadalmi innováció célterülete összetett. A vizsgált szervezetek törekednek több lábon állni. Tevékenységük elsősorban a foglalkoztatási, a keresleti és a kínálati viszonyok javításához, a munka világához kapcsolódó (pl.: jövedelem, adó, egészségügyi, pszichés, stb.), a környezetükre továbbá a versenyszférára (pl.: beszállítói, munkaerőkölcsönzési, stb.) gyakorolt hatásukban nyilvánul meg. A társadalmi innováció megvalósítására irányuló városi projektek elsősorban a tényállapot feltárására és elemzésére irányulnak. Ezzel szemben a vidéki térségekben élők esetében a projektek gyors megvalósításának van prioritása. A szervezetek árbevételének szerkezete regionális különbségeket mutat: a kelet-magyarországi településeken működőknek nagyobb az állami források iránti kitettsége.

3.4 A vizsgált szervezetek fenntarthatósága

H4: Azoknak a társadalmi innovációknak, illetve szervezeteknek hosszabb az élettartama, amelyek alapvetően alulról jövő kezdeményezésre jönnek létre, mert a helyi erők motivációja és elkötelezettsége nagyobb.

Leghosszabb múlttal az egyéb kategóriába sorolt szervezetek (26 év) rendelkeznek, de az egyesületek (20 év) és az alapítványok (16 év) is átlag feletti korúak. A legfiatalabbak a szociális szövetkezetek (7 év), amelyek foglalkoztatási képessége alacsony (5 fő). A legnagyobb foglalkoztatók az alapítványok (27 fő), de ez jelentős a nonprofit szervezetek esetén is (25 fő). A legalacsonyabb átlagos éves bevétele és adózás előtti eredménye 2021-ben a szociális szövetkezeteknek volt (10 mFt, illetve 0,4 mFt), a legmagasabb az egyéb kategóriában volt (133 mFt, illetve 4,8 mFt).

A fenti kritériumok alapján az alapítványok minden szempontból átlag feletti, a szociális szövetkezetek átlag alatti paraméterekkel rendelkeznek. A nonprofit kft-k és az egyéb kategória egy szempont kivételével átlag feletti, míg az egyesületek régen működnek, de a többi szempont alapján átlag alatti a teljesítményük (10. ábra).

10. ábra
A vizsgált társadalmi innovátorok szervezeti sajátosságai
Forrás: saját szerkesztés

A megkérdezettek szerint a legfontosabb sikertényező a szakértelem, ezt 53% tartotta fontosnak (11. ábra). Második helyen a jó minőségű termék/szolgáltatás (45%) szerepel, ezt követi a létező társadalmi szükséglet beazonosítása (42%), a pénzügyi forrásokhoz való hozzáférés (35%), a stratégiai gondolkodás, hosszú távú tervezés (33%). Lényeges tényezők a működési tapasztalat (32%), a jó kapcsolatok (30%) a vezetés személyes érzékenysége és elkötelezettsége (29%), valamint a helyi viszonyok ismerete (28%).

Az interjúk során egyértelműen kiderült, hogy a fenntarthatóság feltétele a vállalkozói szemlélet, valamint az ilyen jellegű ismeretek és képességek. Lényeges továbbá az egyensúly megteremtése a társadalmi és az üzleti cél között. A sikeres fejlesztéseket segíti az innováció. Ennek ellenére a kérdőíves felmérés során megkérdezett szervezetek kevesebb, mint negyede (24%) szerint fontos a vállalkozási ismeret és képesség és alig több mint tizedük (13%) szerint lényeges a vállalkozási bevétel.

11. ábra
A társadalmi innovációt megvalósító szervezetek sikertényezői
Forrás: saját szerkesztés

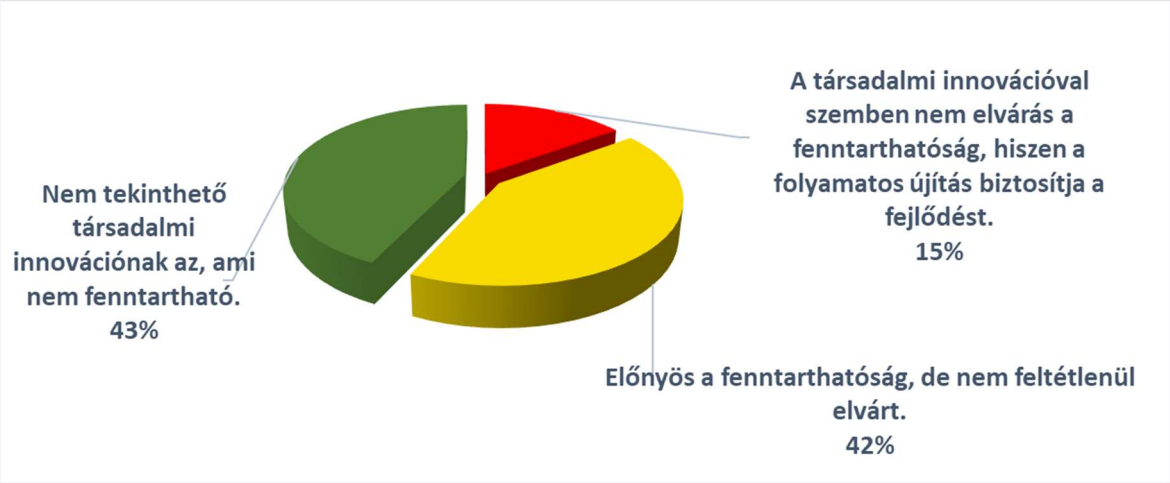

12. ábra
A társadalmi innováció és fenntarthatóság kapcsolata
Forrás: saját szerkesztés

A válaszadók véleménye a fenntarthatóság és a társadalmi innováció kapcsolatáról nem volt egységes. Míg a válaszadók relatív többsége elengedhetetlennek tartja a társadalmi innováció esetén a fenntarthatóságot, addig a válaszadók abszolút többsége szerint nem feltétlenül vagy egyáltalán nem elvárás a fenntarthatóság biztosítása.

Sikeres társadalmi innováció feltételei és elérhetőségük

A megkérdezettek szerint az innovációs folyamat sikeres megvalósítása szempontjából minden feltétel inkább vagy teljes mértékben fontos, de elérhetőségüket már nem érzik teljes mértékben biztosnak, átlagosan inkább elérhetőnek tartják csaknem az összes felsorolt tényezőt. A fontosság és elérhetőség között a legkisebb eltéréseket a projektet szolgáló kommunikációs platform létrehozása és működtetése kapcsán, valamint az érintett civil szervezetek bevonása esetén kaptam, ugyanis e feltételek fontossága mellett az elérhetőségüket is magasra értékelték a válaszadók. A többi tényező esetében jelentős különbségek mutatkoznak a fontosság és elérhetőség megítélése között: jellemzően fontosnak tartják ezeket a szempontokat, de az elérhetőségüket már nem látják kellően biztosítottnak (13. ábra).

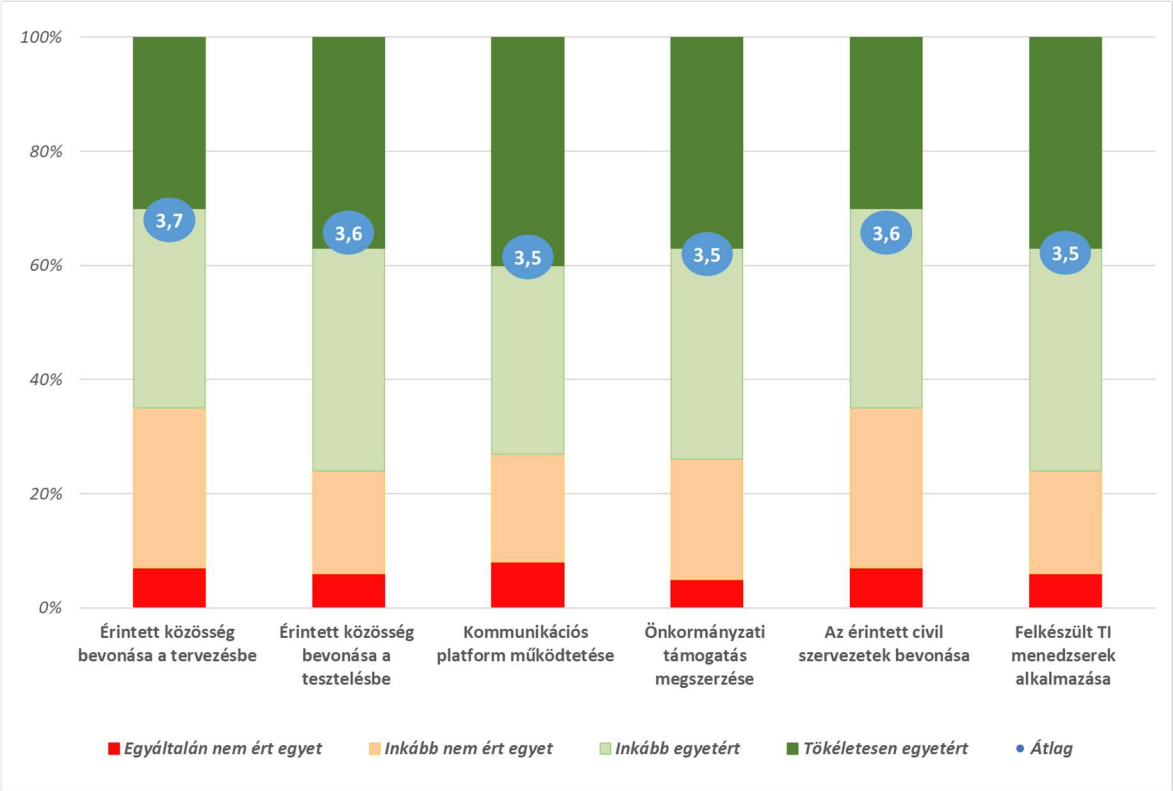

13. ábra
A sikeres társadalmi innováció feltételei és elérhetőségük
Forrás: saját szerkesztés

A felmérés eredményei igazolták a 4. hipotézisem feltételezését, így megfogalmazhattam a következő tézisemet.

T4: Kutatásaim azt igazolják, hogy az alulról jövő társadalmi innovációs kezdeményezést megvalósító szervezetek hosszabb élettartamúak. Egyrészt azért, mert a külső feltételek kis mértékű befolyásolhatósága miatt szükségszerűen az endogén tényezők (szakértelem, a létező társadalmi szükséglet pontos beazonosítása, jó minőségű szolgáltatás) jelentik a fenntartható társadalmi innovációk sikertényezőit. Másrészt az innovációs ötlet tulajdonosai presztizs kérdésnek tekintik ötleteik kivitelezését és fenntartását.

3.5 Társadalmi innovációs szervezetek hálózati beágyazottságának hatása a fenntarthatóságra

H5: A társadalmi innovációk eredményeit alkalmazó vállalkozások fenntarthatóságában meghatározó szerepe van a hálózati beágyazottságnak, a hálózati kompetenciáknak. A fenntarthatóság szempontjából releváns továbbá: a szakértelem, a vállalkozói szemlélet, stb.

A válaszadók modális többsége a sajátján kívül kevés, mindössze 1-3 társadalmi innovációs projektet ismer, ötödük pedig egyetlen egyet sem (14. ábra). A társadalmi innovációval kapcsolatban személyes tapasztatot szerzők aránya, illetve a tapasztalatszerzés mértéke is alacsony.

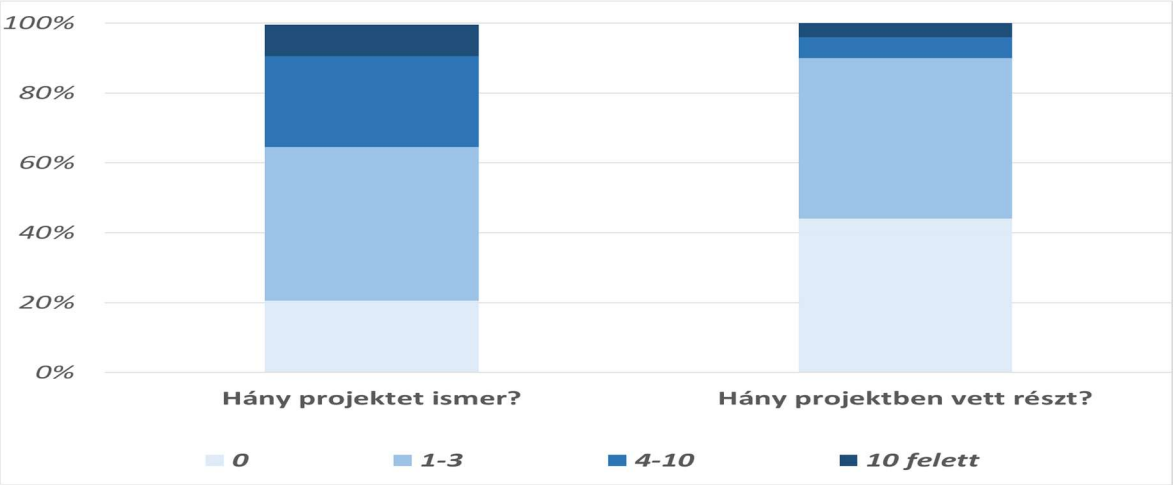

14. ábra
Társadalmi innovációs projektek ismerete és részvétel a projektekben
Forrás: saját szerkesztés

A válaszadók közel fele korábban nem vett részt társadalmi innovációs projektben és további 41% mindössze 1-3 ilyen jellegű projektben szerzett tapasztalatot. Négy vagy több projektben mindössze a válaszadók tizede vett részt. Az érintettség a társadalmi innovációs projektben alig függött össze a válaszadók, illetve az általuk képviselt szervezetek jellemzőivel. Jelentősebb eltérés csak a válaszadó végzettsége és a megkérdezett szervezet besorolása mentén volt tapasztalható (5. táblázat).

5. táblázat
Társadalmi innovációs projektek ismerete és részvétel a válaszadó végzettsége szerint

	Hány projektet ismer?			**Hány projektben vett részt?**		
db	**Válaszadó végzettsége**			**Válaszadó végzettsége**		
	Legfeljebb középfokú	**Felsőfokú (egyetem, főiskola)**	**Tudományos fokozattal rendelkezik**	**Legfeljebb középfokú**	**Felsőfokú (egyetem, főiskola)**	**Tudományos fokozattal rendelkezik**
0	27%	19%	16%	62%	49%	36%
1-3	57%	47%	46%	38%	41%	44%
4-10	16%	23%	18%	0	6%	10%
10 felett	0%	10%	20%	0	3%	10%
Összesen	**100%**	**100%**	**100%**	**100%**	**100%**	**100%**

Forrás: saját szerkesztés

Magas végzettség mellett egyértelműen nagyobb az ismert projektek, illetve az olyan társadalmi innovációs projektek száma, amelyben a válaszadó részt vett.

A válaszadók szerint a társadalmi innováció leginkább a munkával, gazdasággal és jövőbeli lehetőségekkel, valamint a humán rendszerekkel (egészségügy, oktatásügy, foglalkoztatáspolitika, szociális ellátórendszer) van kapcsolatban, de hasonlóan nagy jelentőséget tulajdonítanak a társadalmi jóllétnek és a természeti környezetnek, illetve klímának.

A társadalmi innováció szereplőinek hatása a fenntarthatóságra

A megkérdezettek szerint a társadalmi innováció legfontosabb szereplői az oktatási és kutató intézmények, és ezt követően nagyon kis különbséggel a civil szervezetek, valamint a közigazgatási szervek (helyi és megyei önkormányzatok, valamint az állami kormányzati szervek). Legkevésbé fontos szereplői pedig a vállalatok (KKV-k és nagyvállalatok egyaránt). Azonban véleményük szerint minden felsorolt szereplő átlagosan inkább vagy nagymértékben fontos a társadalmi innovációban (15. ábra).

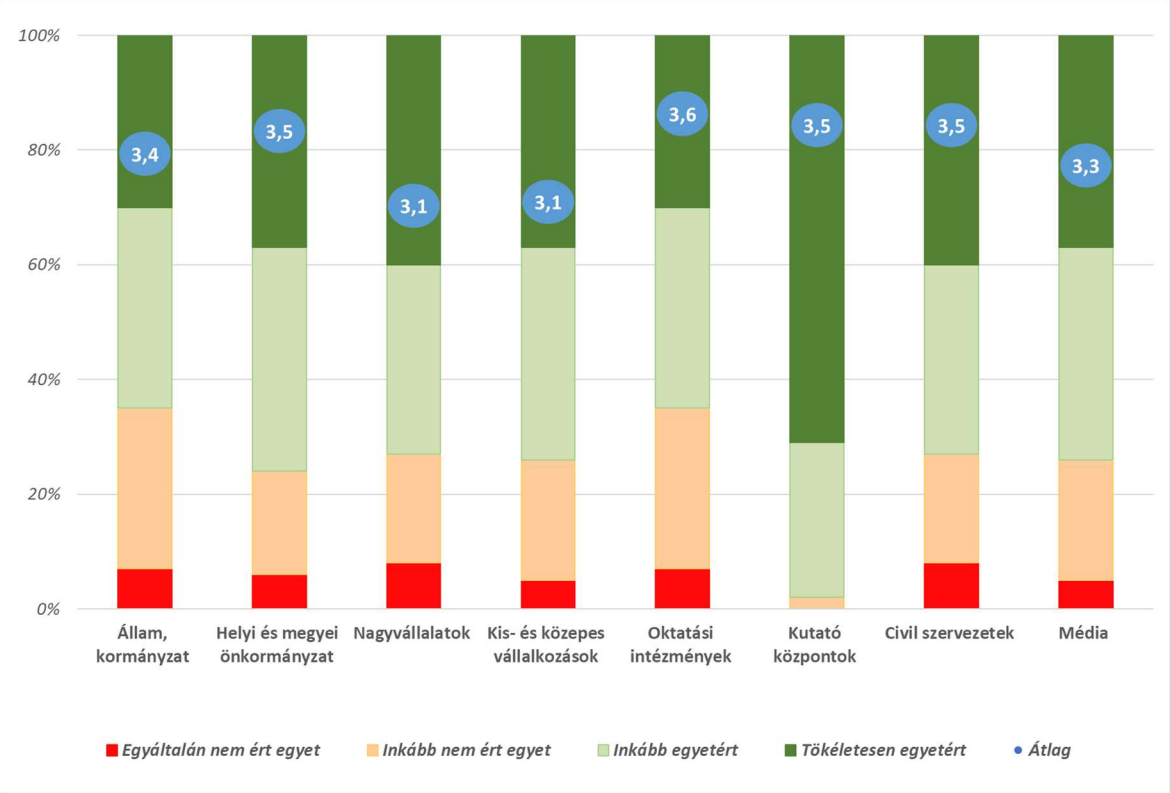

15. ábra
A társadalmi innováció szereplőinek fontossága
Forrás: saját szerkesztés

Az egyes szereplők fontosságának megítélése különbséget mutat aszerint, hogy a megkérdezett tevékenysége mely területhez kötődik. A klíma és természeti környezet területhez kapcsolódók átlagosan fontosabbnak tartják a civil szervezeteket, ugyanakkor kevésbé tartják fontosnak a nagyvállalatokat, valamint az államot, kormányzatot más területek képviselőihez képest.

A társadalmi innováció szereplőinek vélt fontossága kapcsolatban áll azzal, hogy a válaszadó hány társadalmi innovációs projektet ismer. Akik nem ismernek egyet sem, azok a civil szervezetek, valamint a kis- és közepes vállalkozások fontosságát tartják különösen gyengébbnek 0,24 és 0,19 ponttal az átlaghoz képest. Akik ismernek társadalmi innovációs projekteket, azok általában a szereplők többségét fontosabbnak gondolják, mint akik nem ismernek ilyeneket. Főként a kis- és közepes vállalkozások, nagyvállalatok kapcsán emelhető ki, hogy akik 4-10 TI projektet ismernek, azok az átlagnál fontosabbnak gondolják ezeket a szereplőket a társadalmi innovációban, akik 10-nél is több TI projektet ismernek, azok fontosabbnak tartják a kkv-k és civil szervezeteket az átlaghoz viszonyítva. Amennyiben a válaszadók részt is vesznek 10-nél több TI projektben, a civil szervezeteket szintén fontosabbnak gondolják 0,22 ponttal az átlagos véleményhez képest

Hálózati kapcsolatok hatása a fenntarthatóságra

A válaszadók szerint a felsőoktatási intézmények szerepe az oktatási, képzési programok indításában, valamint a kutatási tevékenység végzésében a legfontosabb, legalacsonyabbnak pedig a társadalmi innovációs projektek finanszírozásában és a helyi önszerveződés ösztönzésében gondolják. A vállalatoknak nem tulajdonítanak nagyon fontos szerepet szinte egyetlen vizsgált tevékenységi körben sem, érdekes módon még a finanszírozásban sem jelentős a vállalatoknak tulajdonított szerep (jelentősen elmarad az ilyen irányú állami szerepvállalással szembeni elvárástól) (16. ábra).

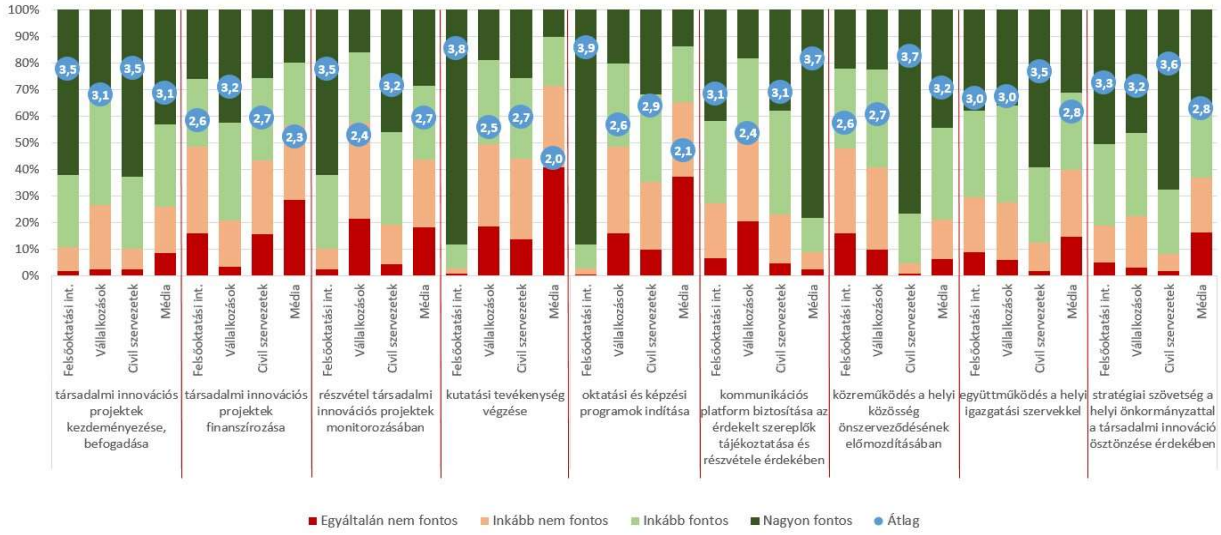

16. ábra
A felsőoktatási intézmények, vállalkozások, civil szervezetek, média szerepének értékelése a társadalmi innováció kapcsán
Forrás: saját szerkesztés

A vállalatok szerepét a legfontosabbnak a helyi önkormányzattal való stratégiai együttműködésben és a helyi igazgatási szervekkel való együttműködésben látják a kérdezettek, legkisebb szerepet tulajdonítanak nekik a társadalmi innovációs projektek monitorozásában. A civil szervezetek legfontosabb szerepét a helyi önszerveződés ösztönzéséhez kapcsolják, véleményük szerint legkevésbé van szerepük a társadalmi innovációs projektek finanszírozásában és a kutatási tevékenységek végzésében. A válaszadók a média legfontosabb szerepét abban látják, hogy kommunikációs platformot biztosít, legkevésbé játszik szerepet a kutatási tevékenység végzésében, valamint oktatási, képzési programok indításában (16. ábra).

Az aktivitásonkénti átlagos értékelésében különbségek is mutatkoznak a társadalmi szereplők szerepének fontossága között. A kutatási tevékenység és az oktatási, képzési programok indítása kapcsán mutatkoznak meg a legnagyobb eltérések, azonban mindkét terület esetén a vezető szerep a felsőoktatási intézményeké, jelentős különbséggel őket követik a civil szervezetek. Érdekes módon a vállalatoknak nem tulajdonítanak ilyen szerepet a válaszadók. Szintén eltérések figyelhetők meg a társadalmi innovációs projektek monitorozása kapcsán. E téren is a felsőoktatási intézményeké és a civil szervezeteké a nagyobb szerep, kisebb a médiáé és a vállalkozásoké. A kommunikációs platform biztosításában a legfontosabb a média szerepe a válaszadók szerint, majd a felsőoktatási intézmények, civil szervezetek következnek, végül a vállalkozások a

fontossági sorrendben. A helyi közösségek önszerveződésének ösztönzésében a civil szervezeteké a fő szerep, majd a média, a vállalkozások és a felsőoktatási intézmények szerepének fontossága követi jelentős csökkenéssel (16. ábra).

Minél több társadalmi innovációs projektet ismernek, illetve minél több ilyen projektben vettek részt a válaszadók, annál magasabbra értékelik az egyes aktorok szerepét. A 10 vagy annál is több projektben részt vevő válaszadók jellemzően minden aktornak szinte minden vizsgált tevékenységi körben betöltött szerepének jelentőségét magasabbra értékelik, mint azok, akik kevesebb projektben vettek részt, illetve kevesebb TI projektet ismernek. Különösen szembetűnő, hogy a civil szervezetek szerepét a kutatási, valamint az oktatási és képzési programokban jelentősen magasabbra értékelik a többi válaszadóhoz képest. Ezzel szemben az átlagnál kevésbé tartják fontosnak a felsőoktatási intézmények szerepét a TI projektek kezdeményezésében és monitorozásában, és a vállalkozások szerepét a kutatási és a kommunikációs tevékenységek végzésében.

A civil szervezetek képviselőiről, valamint a közintézmények képviselőiről szintén elmondható, hogy a másik két csoporthoz (a vállalkozások és az oktatási-kutatási intézetek képviselőihez képest) jellemzően fontosabbnak tartják az egyes aktorok szerepét a TI projektekben. Kivételt képez a közszférát képviselők esetében a civil szervezetek szerepének értékelése: a többiekhez képest jelentős mértékben, akár 5-7 százalékponttal is alacsonyabbra értékelik a szerepüket a különböző tevékenységi körökben. Ezzel szemben maguknak a civil szervezeteknek a képviselői jelentős mértékben felülértékelik a saját szektoruk szerepét a többi csoport képviselőihez képest. A saját szektor szerepének ilyen felülértékelése a többi csoport képviselőire nem jellemző, sőt, az oktatási és kutatási intézmények képviselői a többiekhez képest alulértékeli a kutató és oktató intézmények szerepét a TI projektekben, de ugyanígy viszonylagosan alulértékelik a média szerepét is.

A megkérdezett szervezetek által alkotott minta heterogén: méretnagyságát és tevékenységét tekintve eltérő nagyságú és profilú szervezetekről van szó. Egy részük már bizonyított (pl. Boldva község önkormányzatának pályázati szervezete 33 éve tevékenykedik), míg van olyan, amely alig több, mint egy éve végzi munkáját (Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet). A kérdőívre adott válaszok alapján elmondható, hogy a kelet-magyarországi szervezetek alapvetően pályázati forrásokra támaszkodnak. Vannak olyanok is (pl.: Furugyi Szociális Szövetkezet és Szarvasi Iparosok Szociális Szövetkezet), amelyek alvó szervezetnek tekinthetők.

A 6. táblázatban a mintában szereplő szervezetek különböző jellemzőit foglaltam össze.

6. táblázat
A megkérdezett szervezeteket jellemző fontosabb paraméterek

	Szervezet neve	Működés idő-tartama (év)	Utolsó 5 működési év átlagos nettó árbevétele (m Ft)	Utolsó 5 működési év átlagos támogatási bevétele (m Ft)	Utolsó 5 működési év átlagos alkalmazotti létszáma (fő)	Utolsó 5 működési évben partnerek átlagos száma (db)	Működéshez szükséges szakmai tudás komplexitása (0 és 10 között)
1.	Aba-Novák Agóra Kulturális Központ	14	76	19	47	8	5
2.	Abaújrakezdés Közhasznú Egyesület	15	2	142	8	16	8

3.	Baráthegyi Majorság Alapítvány	10	3	11	4	12	9
4.	Boldva Községi Önkormányzat	33	520	32	120	30	7
5.	Borsod-Torna-Gömör Egyesület	14	0	40	5	9	7
6.	Eötvös József Református Oktatási Központ	10	793	200	105	28	7
7.	Fiatalok Fiatalokért Egyesület	18	4	6	2	11	8
8.	Furugyi Szociális Szövetkezet.	10	0	0	0	5	5
9.	Hírös Agóra Kulturális és Ifjúsági Központ Nonprofit Kft.	13	222	0	59	17	8
10.	Kacsacsőrű Művészeti Nonprofit Kft.	13	4	2	1	22	9
11.	Kelet-Magyarországi Munkaerőszolgáltató Szociális Szövetkezet	8	1199	40	9	48	6
12.	Közép-Borsodi Területfejlesztési Szolgáltató Nonprofit Kft.	7	59	14	14	61	8
13.	Nagykanizsa Központi Óvoda	18	188	8	34	25	7
14.	Nagykőrösi Arany János Kulturális Központ	14	36	2	21	34	5
15.	Öcsödi Primer Kereskedelmi és Szolgáltató Szociális Szövetkezet	8	8	20	2	9	7
16.	Önálló Másság Életminőség Fejlesztő Alapítvány	16	7	35	41	16	9
17.	Pro-Cserehát Egyesület	14	2	8	2	18	8
18.	Régió Fejlesztéséért Alapítvány	15	5	150	9	26	8
19.	Regionális Civil Központ Alapítvány	23	6	400	12	50	9
20.	Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet	1	1063	85	481	148	7
21.	Szarvasi Esély Gazdasági és Szolgáltató Szociális Szövetkezet.	6	0	0	0	6	6
22.	Szarvasi Iparosok Szociális Szövetkezet	4	0	0	0	9	7
23.	Szent András Szociális Szövetkezet.	7	1	20	3	7	6
24.	Szimbiózis Alapítvány	23	58	45	216	35	9
25.	Szociálisügyi és Egészségipari Szociális Szövetkezet	6	0	0	1	6	9
	Minimum érték:	1	0	0	0	5	5
	Maximum érték:	33	1199	400	481	148	9

Forrás: saját szerkesztés

A paraméterek összehasonlíthatósága érdekében min-max normalizálást hajtottam végre. A mintában szereplő szervezetek normalizált jellemzőit a 17. ábra jeleníti meg.

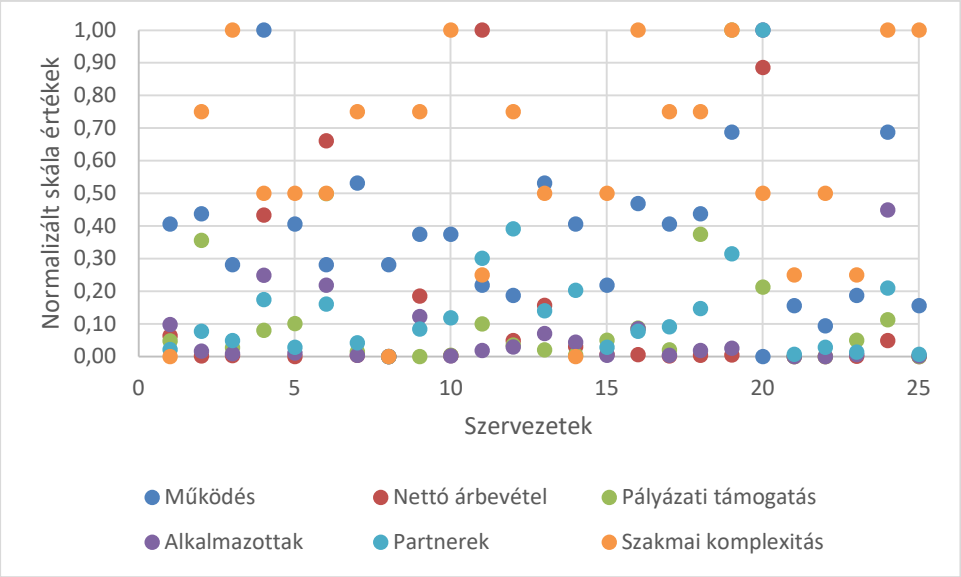

17. ábra
Társadalmi innovációt megvalósító szervezetek fenntarthatóságának jellemzői

Forrás: saját szerkesztés

Megállapítható, hogy 0 és 0,2 közötti értékek esetén a megvalósított társadalmi innováció nem tartható fenn, míg 0,2 és 0,4 közötti értékek esetén fenntartható társadalmi innováció jön létre. 0,4 és 1 közötti értékek esetén hosszútávon is fenntartható az adott szervezet társadalmi innovációja.

A kutatási eredmények alapján a következő tézis fogalmazom meg:

T5: A társadalmi innovációk sikerességét és fenntarthatóságát alapvetően meghatározza a megvalósító szervezet és annak tagjainak hálózati beágyazottsága. A vizsgált szervezetek a legfontosabbnak a helyi önkormányzattal, igazgatási szervekkel való stratégiai együttműködést látják. A külföldi trendekkel, pozitív tapasztalatokkal ellentétben a vállalatoknak és a nemzetközi kapcsolatrendszernek nem tulajdonítanak fontos szerepet.

4. A KUTATÁS TOVÁBBI IRÁNYAI

Kutatásaim egyértelműen azt támasztják alá, hogy:

1. A társadalmi innovációk különböző közösségi igényekre jó válaszokat adnak és előmozdítják a közösségek társadalmi befogadását és szerepvállalását.
2. A vizsgált esetek egy része kombinálja a felülről lefelé és az alulról felfelé építkezés logikáját. Vidéki területen az alulról felfelé építkező folyamat jobban illeszkedik a terület sajátosságaihoz, a problémák azonosításához. A helyi fejlesztési szövetségek által végrehajtott és működtetett projektek finanaszírozása jól szemlélteti az alulról felfelé építkező és felülről lefelé építkező megközelítés kombinációját a társadalmi innováció megvalósításában, bővítésében és terjesztésében.

Kutatásom relatív befejezettsége nem jelenti számomra a téma iránti érdeklődésem lezárását. Munkám során nyert tapasztalataimat, eredményeimet elsődlegesen oktatási tevékenységem során kívánom hasznosítani. Ezeket a közeljövőben induló társadalmi innovátor szakirányú továbbképzésben tananyaggá kívánom transzformálni a Társadalmi innováció elmélete című tantárgy összeállításakor. Ennek a munkának fontos részét képezik az esetleírások, amelyeket esettanulmányokká kívánok bővíteni. A 25 bemutatott szervezet/társadalmi innováció minden elméleti esetet magába foglal, ezért megfelelő alap egy esettanulmány gyűjtemény összeállításához. Ezeket az eseteket az alap- és mesterképzéseken jelenleg is oktatott innováció témájú kurzusaimon is fel tudom majd használni, hogy életközelibbé tegyem a hallgatók számára a társadalmi innovációval, társadalmi felelősségvállalással kapcsolatos kérdéseket.

Úgy gondolom, hogy oktatási-kutatási és számos felzárkóztató projekt megvalósítása során szerezett gyakorlati tapasztalataim társadalmi innovációs témájú tanácsadási tevékenység során is kamatoztathatnám. Terveim megvalósításra készülve 2021-ben elvégeztem a Miskolci Egyetem társadalmi innováció menedzser képzését is. Elméleti ismereteim és gyakorlati tapasztalataim segíthetik a társadalmi innovációt megvalósító szervezetek működésének szabályozását; lehetővé teszik, hogy megalapozottan fogalmazzak meg ajánlásokat a pályázati képességüket, élettartamukat befolyásoló tényezőkre vonatkozóan.

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra A társadalmi innováció hatásai 3
2. ábra A kutatási keretmodell logikai lépései 5
3. ábra A téma irodalmi áttekintésének logikai folyamata (PRISMA ajánlás alapján) 7
4. ábra Publikáció számának alakulása (1966-2021) – kumulatív értékek (db) 11
5. ábra A társadalmi innovációval foglalkozó dokumentumok téma szerinti megoszlása (N=4632) 11
6. ábra Eredményesnek tartott társadalmi innovációs kezdeményezések 14
7. ábra Társadalmi innováció potenciális területi hatásai 18
8. ábra A társadalmi innovációt megvalósító szervezetek foglalkoztatási gyakorlata 17
9. ábra A társadalmi innovációt megvalósító szervezetek bevételének összetétele régiónként 17
10. ábra A vizsgált társadalmi innovátorok szervezeti sajátosságai 19
11. ábra A társadalmi innovációt megvalósító szervezetek sikertényezői 19
12. ábra A társadalmi innováció és fenntarthatóság kapcsolata 20
13. ábra A sikeres társadalmi innováció feltételei és elérhetőségük 21
14. ábra Társadalmi innovációs projektek ismerete és részvétel a projektekben 22
15. ábra A társadalmi innováció szereplőinek fontossága 23
16. ábra A felsőoktatási intézmények, vállalkozások, civil szervezetek, média szerepének értékelése a társadalmi innováció kapcsán 24
17. ábra Társadalmi innovációt megvalósító szervezetek főbb jellemzői 27

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat A disszertáció hipotézisei és a bizonyításukra alkalmazott módszerek 6
2. táblázat A legidézettebb források a társadalmi innovációról..... 12
3. táblázat Az előnyösnek tartott kezdeményezés a megkérdezett szervezet székhelye szerint 14
4. táblázat Vizsgált települések fontosabb jellemzői..... 15
5. táblázat Társadalmi innovációs projektek ismerete és részvétel a válaszadó végzettsége szerint 22
6. táblázat A megkérdezett szervezeteket jellemző fontosabb paraméterek 25

Agostini, M. R., Bitencourt, C. C., és Vieira, L. M. (2019). Social innovation in Mexican coffee production: filling 'institutional voids'. International Review of Applied Economics, 1-19.

Antonaras, A., és Kostopoulos, A. (2017). Stakeholder Agriculture: innovation from farm to store. In Driving agribusiness with technology innovations (pp. 125-147). IGI Global.

Buenstorf, G, Cantner, U, Hanusch, H, Lorenz, HW és Rahmeyer, F (2013) The two sides of innovation, Springer

CRISES – Centre de Recherche sur Innovations Sociales (2012), https://crises.uqam.ca/

Crozier, M. & Friedberg, E. (1995), Organizations and collective action: our contribution to organizational analysis, in: Bacharach, S.B., Gagliardi, P. & Mundell, B. (eds.): Research in the Sociology of Organizations, Vol. XIII, Special Issue on European Perspectives of Organizational Theory, Greenwich: JAI Press, pp.71-92.

Dosi, L, Llerena, P és Labini, MS (2006) The relationships between science, technologies and their industrial exploitation, Res Policy, 35:1450.

Ejermo, O, Kander, A és Henning, MS (2011) The RésD-growth paradox arises in fast-growing sectors, Res Policy, 40:664.

Fragkandreas, T (2013) When Innovation Does Not Pay Off: Introducing the European Regional Paradox, European Planning Studies, 21:2078.

Gupta, A. K., Smith, K. G., & Shalley, C. E. (2006). The interplay between exploration and exploitation. Academy of Management Journal, 49(4), 693–706.

Heinze, R. G., és Naegele, G. (2012). Social innovations in ageing societies. In Challenge Social Innovation (pp. 153-167). Springer, Berlin, Heidelberg.

Howaldt, J., Domanski, D., és Kaletka, C. (2016). Social Innovation: towards a new innovation paradigm. RAM. Revista de Administração Mackenzie, 17(6), 20-44.

Kamarási V. – Mogyorósy G. (2015): Szisztematikus irodalmi áttekintések módszertana és jelentősége, Orv. Hetil., 156(38)

Kapoor, S. (2019). Entrepreneurship for Economic and Social Empowerment of Women: A Case Study of a Self Help Credit Program in Nithari Village, Noida, India. Australasian Accounting, Business and Finance Journal, 13(2), 123-142.

Kocziszky, Gy., Veresné Somosi, M., Balaton, K. (2017). A társadalmi innováció vizsgálatának tapasztalatai és fejlesztési lehetőségei, Vezetéstudomány (Budapest Management Review), XLVIII. évf., 6-7. szám, pp. 15-19.

Lazonick, W. és O'Sullivan, M. (2000) Maximising shareholder value: a new ideology for corporate governance, Economy and Society, 29 (1): 13-35.

Moher, D. – Liberati, A. – Tetzlaff, J. – Altman, D. G. (2009): The PRISMA Group. Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: The PRISMA Statement. PLoS Med 6(7): e1000097

Moulaert, F. (2000). Globalization and integrated area development in European cities. OUP Oxford.

Mulgan, G. (2006). The process of social innovation. Innovations: technology, governance, globalization, 1(2), 145-162.

OECD (2003) The Sources of Economic Growth in OECD Countries, OECD.

Perrini, F., Vurro, C., és Costanzo, L. A. (2010). A process-based view of social entrepreneurship: From opportunity identification to scaling-up social change in the case of San Patrignano. Entrepreneurship and regional development, 22(6), 515-534.

Pradel-Miquel, M. (2017). Kiezkulturnetz vs. Kreativquartier: Social innovation and economic development in two neighbourhoods of Berlin. City, culture and society, 8, 13-19.

Prasad, A., és Manimala, M. J. (2018). Circular Social Innovation: A New Paradigm for India's Sustainable Development. In Social Entrepreneurship and Sustainable Business Models (pp. 141-160). Palgrave Macmillan, Cham.

Pyka, A., és Hanusch, H. (2013). Social innovations in the perspective of Comprehensive Neo-Schumpeterian Economics. Social innovation–New forms of organization in knowledge-based societies, 29-43.

Smith, W. K., & Tushman, M. L. (2005). Managing strategic contradictions: A top management model for managing innovation streams. Organization Science, 16(5), 522–536.

Smuk P., (2020): Társadalmi fenntarthatóság. Fenntartható biztonság és társadalmi környezeti tanulmányok. Ludovika Egyetemi Kiadó

Soma, K., van den Burg, S. W., Hoefnagel, E. W., Stuiver, M., és van der Heide, C. M. (2018). Social innovation–A future pathway for Blue growth?. Marine Policy, 87, 363-370.

Stiglitz, J. (2013), The Price of Inequality. Norton: New York.

Szabó B., Nagy F. P. (2014): Jó gyakorlat koncepció kidolgozása, a jó gyakorlat kritériumainak meghatározása, Regionális Forrásközpontok Országos Egyesülete, ISBN 978-615-5256-14-1

Ziegler, R. (2010). Innovations in doing and being: capability innovations at the intersection of Schumpeterian political economy and human development. Journal of Social Entrepreneurship, 1(2), 255-272.

A FELSŐOKTATÁSBAN HASZNÁLT JEGYZET, KÖNYVRÉSZLET

[1.] Harangozó Zsolt (2013) In: A minőségfejlesztés új útjai *5. fejezet A fejlődés általános irányai: A lean bevezetésének vizsgálati lehetőségei szimulációs modellezéssel* Budapest, Verlag Dashöfer, ISSN 2060-016

[2.] Harangozó Zsolt (2013) *A fogyasztói igényekre termelő rugalmas termelési rendszerek és azok támogatása szimulációs modellezéssel*, Oktatási segédlet, Miskolc, Miskolci Egyetem

[3.] Harangozó Zsolt (2012) *A szimulációs modellezés alkalmazásának lehetőségei a termelési folyamatok lean szemléletű átalakításában*, Tudásmenedzsment rendszer fejlesztése a vállalati versenyképesség javítására II. kötet, Miskolc, Miskolci Egyetem, ISBN 978-963-358-026-4, pp. 75-98.

[4.] Bikfalvi Péter, Bíró Zoltán, Kulcsár Gyula, Lates Viktor, Harangozó Zsolt (2011) *Termeléstervezési szimuláció*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, ISBN 978-963-19-7242-9

[5.] Bányainé Tóth Ágota, Berényi László, Bíró Zoltán, Illés Béla, Harangozó Zsolt (2011) *Termeléstervezés- és menedzsment*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, ISBN 978-963-19-7239-9

[6.] Szakály Dezső, Berényi László, Harangozó Zsolt (2007) In: Innovációmenedzsment kutatás és gyakorlat, 1. kötet Innovatív szervezetek *Innovációmenedzselés az autóiparban: Gyorsított fejlesztés – integrált irányítás – stratégiai előretekintés – az after market környezet kihívásai* Miskolc, Miskolci Egyetem ImKKK, ISBN 978-963-661-800-1, pp. 67-154.

[7.] Szintay István, Szakály Dezső, Veresné Somosi Mariann, Bíró Zoltán, Heidrich Balázs, Berényi László, Árvay Angelika, Harangozó Zsolt (2005) *Minőségmenedzsment III.: Alkalmazás* Miskolc, Bíbor Kiadó, ISBN 963-9634-13-1, pp. 194.

NEMZETKÖZI, SZAKMAILAG JEGYZETT FOLYÓIRATCIKK

[8.] Harangozó Zsolt (2013) *Optimization of Transient Production Control*, European Journal of Management, Volume 13, Number 2, ISSN 1555-4015, pp. 121-127.

ORSZÁGOS, SZAKMAILAG JEGYZETT FOLYÓIRATCIKKEK

[9.] Harangozó Zsolt (2022) *A társadalmi innováció jelentősége a vidékfejlesztésben,* Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek, XIX. évf. 1. szám, pp. 159-175.

[10.] Harangozó Zsolt (2013) *Vevői igényre gyártó termelési rendszerek és azok kialakításának támogatási lehetőségei szimulációs modellezéssel*, Minőség és Megbízhatóság, ISSN 0580-4485

[11.] Harangozó Zsolt (2012) *A lean szemléletű termelés bevezetésének vizsgálata szimulációs modellezéssel*, Magyar Minőség XXI. (11.), ISSN 1789-5502, pp. 37-43.

[12.] Harangozó Zsolt (2011) *Termelésirányítás átmeneti állapotának szimulációja és optimalizációja*, „Változó környezet – Innovatív stratégiák” Nemzetközi Tudományos Konferencia, Sopron, 2011. november 2., NYME Közgazdaságtudományi Kar, Gazdaság és Társadalom különszáma, ISSN 0865-7823

MISKOLCI EGYETEMEN (KUTATÓHELYEN) KÍVÜLI KONFERENCIAKIADVÁNYOK

[13.] Harangozó Zsolt (2013) *Simulation Modelling of Kanban System Implemetation*, 6th International Logistics Doctoral Student Workshop, Magdeburg, Németország, 2013. június 18., Konferenciakiadvány, Magdeburg, Otto von Guericke Universität

[14.] Harangozó Zsolt (2012) *Tranziens rendszerek multi-flow modellezése*, „Aktuális gazdasági és társadalmi attitűdök Magyarországon” VII. KHEOPS Tudományos Konferencia, Mór, 2012. május 16. KHEOPS 2012. Konferencia CD kiadvány, ISBN 978-963-87553-9-1, pp. 35-42.

[15.] Harangozó Zsolt (2011) *Modelling Single Stage Production Control Transition*, „Tavaszi Szél 2011” Konferencia, Piliscsaba, 2011. április 15-17., konferenciakötet, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest ISBN 978-963-89560-0-2

[16.] Harangozó Zsolt (2010) *Diszkrét eseményorientált szimulációs keretrendszer alkalmazása a termelési és szolgáltatási folyamatok hatékonyságának növelésére*, „HITEL, VILÁG, STÁDIUM” Nemzetközi Tudományos Konferencia, Sopron, 2010. november 3., NYME Közgazdaságtudományi Kar, Konferencia CD kiadvány, ISBN 978-963-9883-73-4, pp. 12.

MISKOLCI EGYETEM (KUTATÓHELY) ÁLTAL KIADOTT KONFERENCIAKIADVÁNYOK

[17.] Harangozó Zsolt (2012) *Kanban termelési rendszer bevezetésének vizsgálata szimulációs modellezéssel*, Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2012. november 8. Gazdaságtudományi Kar szekciókiadványa, pp. 33-38.

[18.] Harangozó Zsolt (2012) *Toyota Production System vagy Lean Manufacturing?*, XXVI. microCAD International Scientific Conference, Miskolc, 2012. március 29-30., „Gazdasági kihívások a XXI. században” szekció kiadványa, Miskolc, Miskolci Egyetem Innovációs és Technológia Transzfer Centruma, ISBN 978-963-661-773-8

[19.] Harangozó Zsolt (2011) *Developing Cost Optimalization Strategy for Transient Production Systems*, Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2011. november 8. Gazdaságtudományi Kar szekciókiadványa, pp. 41-46.

[20.] Harangozó Zsolt (2011) *Tranziens rendszerek szimulációs modellezése*, XXV. microCAD International Scientific Conference, Miskolc, 2011. március 31. – április 1., „Gazdasági kihívások a XXI. században” szekció kiadványa, Miskolc, Miskolci Egyetem Innovációs és Technológia Transzfer Centruma, ISBN 978-963-661-969-5, pp. 59-66.

[21.] Harangozó Zsolt (2010) *Vállalati folyamatok számítástechnikai támogatásának újszerű lehetőségei*, Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2010. november 10. Gazdaságtudományi Kar szekciókiadványa, pp. 38-43.